

א וְאַתְּגִילִי לְיְהוָה	יח א וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאַלְנֵי מְמֵרָא
בְּמִשְׁרֵי מְמֵרָא וְהוּא	וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל בְּחַם הַיּוֹם:
יִתֵּב בְּתַרְעֵי מִשְׁכְּנָא	ב וַיֵּשֶׁא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה
בְּמִיתָחַם יוֹמָא: ב וְזָקַף	
עֵינוּהִי וְחָזָא וְהָא	

רש"י

יח (א) וירא אליו. לזקק את החולה אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה וזא הקב"ה ושאל בשלמו (ב"מ פו:): באלני ממרא. הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו צחלקו (ב"ר מצ): ישב. ישב כתיב. זקש לעמוד אמר לו הקב"ה שב ואני אעמוד ואתה סימן לזניך שעמיד אני להתיב צעדת הדיינין והן יושבין שנאמר (תהלים פה א) אלהים נצב צעדת אל (ב"ר): פתח האהל. לראות אם יש עובר ושז וכניסס צביתו: בחם היום. הוילא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא להטריחו צאורחיס ולפי שראשו מנטער שלא היו אורחיס צאים הביא המלאכים עליו צדמות אנשים: (ב) והנה שלשה אנשים. אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את קדוס ואחד לרפאות את אברהם שאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות (ב"ר) מדע לך שכל הפרשה הוא מוזכרן צלשון רבים ויאלכו ויאמרו אליו וצנשורה נאמר ויאמר שזב אשוב אליך ובהפיכת קדוס הוא אומר כי לא אוכל לעשות דבר לצלתי הפכי (ב"ר) ורפאל שרפא את אברהם הלך משם להציל את לוט הוא שנאמר ויהי כהוילאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה מציל (ב"מ פו:):

עמרת רש"י

יח (א) וירא אליו. לזקק את החולה מדלא נזכר שום דבור אצל המראה הזה אם כן רק לבקר את אברהם בא אחר שמל את עצמו (גור אריה) אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו היה דאז חולה ביותר כמו שכתוב באנשי שכם (לקמן לד כה) ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים (שפתי חכמים) וזא הקב"ה ושאל בשלמו (ב"מ פו:): באלני ממרא. הא כבר נאמר לעיל ויד (ג) שהוא שוכן באלני ממרא אלא בא ללמדנו שפרע הקב"ה לממרא כי הוא שנתן לו עצה על המילה למול בפרהסיא ולא לחוש לשונאיו כלל (שפתי חכמים) לפיכך נגלה עליו צחלקו (ב"ר מצ): ישב. ישב חסר וא"ו כתיב היתה ישיבה חסירה (שפתי חכמים) כי זקש לעמוד אמר לו הקב"ה שב ואני אעמוד ואתה חזי לך סימן לזניך שעמיד אני להתיב צעדת הדיינין והן יושבין שנאמר (תהלים פה א) אלהים נצב צעדת אל (ב"ר): פתח האהל. ולא בתוך האוהל או שוכב כדרך החולים (שפתי חכמים) כדי לראות אם יש עובר ושז וכניסס צביתו: בחם היום. ולא נאמר בחום היום (שפתי חכמים) כי הוילא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא להטריחו צאורחיס ולפי שראשו מנטער שלא היו אורחיס צאים הביא המלאכים עליו צדמות אנשים: (ב) והנה שלשה אנשים. אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את קדוס ואחד לרפאות את אברהם שאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות (ב"ר) מדע לך שאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות שכל הפרשה הוא מוזכרן צלשון רבים ויאלכו ויאמרו אליו וצנשורה נאמר ויאמר שזב אשוב אליך ובהפיכת קדוס הוא אומר כי לא אוכל לעשות דבר לצלתי הפכי (ב"ר) אם כן למה לא הביא ד' מלאכים אחד לרפאות את אברהם אחד לבשר את שרה אחד להציל את לוט ואחד להפוך את סדום ומתוך ורפאל שרפא את אברהם הלך משם להציל את לוט כי רפואה והצלה אחת היא (שפתי חכמים) הוא שנאמר ויהי כהוילאם אותם החוצה ויאמר לשון יחיד המלט על נפשך למדת

אֲנָשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיֵּרָא וַיֵּרֶץ  
 לְקִרְאָתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחוּ  
 אֶרְצָה: ג וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אֵם-נָא  
 מִצָּאתַי חַן בְּעֵינֶיךָ אֵל-נָא תַעֲבֹר  
 מֵעַל עַבְדְּךָ: ד וַיִּקַּח-נָא מֵעֵט-מַיִם

תִּלְתָּא גְבָרִין (ג'  
 גְבָרִין) קִימִין עֲלוּוְהִי  
 וַחֲזָא וַרְהַט לְקַדְמוֹתֵיהוֹן  
 מִתַּרְע מִשְׁכָּנָא וּסְגִיד  
 עַל אֶרְעָא: ג וַאֲמַר יי  
 אֵם בְּעֵן אִשְׁכַּחִית  
 רַחֲמִין קְדָמְךָ (ג'  
 בְּעֵינֶיךָ) לֹא כְעֵן תַּעֲבֹר  
 מֵעַל עַבְדְּךָ: ד וַיִּסְבִּין

רש"י

נצבים עליו. לפניו כמו (במדבר ז כ) ועליו מטה מנשה. אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים: וירא. מהו וירא וירא ב' פעמים הראשון כמשמעו והשני לשון הזנה נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו וקדם הוא ורך לקראתם (ואף על פי שיודעים היו שיצא לקראתם עמדו במקומם לכבודו ולהראותו שלא רצו להטריחו כך הגירסא ברש"י ישן) צבא מצינא (שס) כתיב נצבים עליו וכתיב וירך לקראתם כד חזויהו דהוה שרי ואסר פירשו הימנו מיד וירך לקראתם: (ג) ויאמר אדני אם נא וגו'. לגדול שבהם אמר וקראם כולם אדונים ולגדול אמר אל נא תעבור וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חזריו עמו ובלשון זה הוא חול (שבועות לה: ד) דבר אחר קודש הוא והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוך ויכניס את האורחים ואף על פי שכתוב אחר וירך לקראתם האמירה קודם לכן היתה ודרך המקראות לדבר כן כמו שפירשתי אלל לא ידון רוחי באלם (לעיל ו ג) שנכתב אחר ויולד נח (ה לב) ואי אפשר לומר [כן] אלא אם כן קודם גזירת ק"כ. ושמי הלשונות צ"ר: (ד) יקח נא. על ידי שליח והקב"ה שלם לפניו על ידי שליח שנאמר (במדבר כ יא) וירם משה את ידו ויך את הסלע:

עברת רש"י

שהאחד היה מניל (צ"מ פו:): נצבים עליו. לפניו כמו (במדבר ז כ) ועליו מטה מנשה. אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים: וירא. מהו וירא וירא ב' פעמים הראשון כמשמעו והשני לשון הזנה נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו וקדם הוא ורך לקראתם (ואף על פי שיודעים היו שיצא לקראתם עמדו במקומם לכבודו ולהראותו שלא רצו להטריחו כך הגירסא ברש"י ישן) צבא מצינא (שס) כתיב נצבים עליו וכתיב וירך לקראתם כד חזויהו דהוה שרי ואסר כשראו שהתיר והחזירה את התחבושת [גור אריה] פירשו הימנו מיד וירך לקראתם: (ג) ויאמר אדני אם נא וגו'. למה בתחלה אמר אדני לשון רבים וממשיך אם נא מצאתי חן בעיניך לשון יחיד [שפתי חכמים] לגדול שבהם אמר וקראם כולם אדונים ולגדול אמר אל נא תעבור וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חזריו עמו ובלשון זה הוא חול (שבועות לה: ד) דבר אחר קודש הוא והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוך ויכניס את האורחים ואף על פי שכתוב אל נא תעבור מעל עבדך [מזרחי] אחר וירך לקראתם האמירה קודם לכן היתה ודרך המקראות לדבר כן כמו שפירשתי אלל לא ידון רוחי באלם (לעיל ו ג) שנכתב אחר ויולד נח (ה לב) ואי אפשר לומר [כן] אלא אם כן קודם לידת בני נח שהגדול ביניהם היה בן מאה כשבא המבול (רש"י נח י כא), היתה גזירת ק"כ. ושמי הלשונות הפירושים האלה של קודש ושל חול נמצאים [באור] צ"ר: (ד) יקח נא. על ידי שליח מדלא כתיב ואקח ומדת הקב"ה שהוא

וּרְחֲצוּ רְגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֵנוּ תַּחַת הָעֵץ:  
 ה' וְאֶקְחָה פֶתֶלֶחַם וְסַעְדוּ לְבַנְכֶם אַחַר  
 תִּעֲבְרוּ כִּי־עַל־כֵּן עִבְרַתֶם עַל־  
 עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה בְּאִשְׁרֵךְ  
 דְּבַרְתָּ: וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֱהֱלָה אֶל־  
 שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַה־רִי שְׁלֹשׁ סְאִים קָמַח

כָּעַן זְעִיר מֵיָא וְאֶסְחוּ  
 רְגְלֵיכֶן וְאֶסְתְּמִיכוּ  
 תַּחְתּוֹת אֵילָנָא: ה' וְאֶסְבִּי  
 פְתָא דְלַחְמָא וְסַעֲדוּ  
 לְבָבֶן בְּתַר כֵּן תִּעְבְּרוּן  
 אַרִי עַל כֵּן עִבְרַתֶן  
 עַל עַבְדְּכֶן וַאֲמָרוּ כֵּן  
 תִּעְבִּיד כְּמָא דִּי מַלְלָתָא:  
 וְאוֹחִי אַבְרָהָם  
 לְמִשְׁבָּנָא לֹת שָׂרָה

רש"י

ורחצו רגליכם. כספור שהם ערביים שמשתחוים לאזק רגליהם והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לבימו (ב"מ פו:) אבל לוט שלא הקפיד הקדים לינה לרחיצה שנאמר (להלן יט ז) ולינו ורחצו רגליכם: תחת העץ. תחת האילן (ב"ר): (ה) וסעדו לבכם. צמורה צנצאים וצמחיים מזינו דפחא סעדמא דלינא. צמורה סעדו לבכם. צנצאים (שופטים יט ז) סעד לנך פת לחם. צמחיים (תהלים קד טו) ולחם לבנ אנוש יסעד. אמר רבי חמא לנכס אין כתיב כאן אלא לנכס מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים (ב"ר): אחר תעברו. אחר כן תלכו: כי על כן עברתם על עבדכם. כי הדצר הזה אני מבקש מכס מאחר שעברתם עלי לכבודי: כי על כן. כמו על אשר וכן כל כי על כן שנמקרא (לקמן יט ח) כי על כן צאו צלל קורתי (לקמן לג י) כי על כן ראיתי פניך (שם לח) כי על כן לא נתתיה (במדבר י לא) כי על כן ידעת חנותנו (ב"ר): (ו) קמח פלת. סלת לעוגות קמח לעמילין של טבחים לכסות את

עמרת רש"י

מדקק עם סביביו כחוט השערה והקצ"ה על כן שלס לצניו של אברהם ונתן להם מים על ידי שליח שנאמר (במדבר כ יא) וירם משה את ידו ויך את הסלע אבל הלחם שלקח אברהם בעצמו שנאמר ואקחה פת לחם נתן להם גם כן בעצמו והמטיר להם המן [גור אריה]: ורחצו רגליכם. מדהקדים כאן רחיצה לביאה לבית ומנהג העולם הוא להכניסם תחילה ואחר כך לרחוץ [שפחי חכמים] כספור שהם ערביים שמשתחוים לאזק רגליהם והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לבימו (ב"מ פו:) אבל לוט שלא הקפיד הקדים לינה לרחיצה שנאמר (להלן יט ז) ולינו ורחצו רגליכם: תחת העץ. תחת האילן (ב"ר): (ה) וסעדו לבכם. צמורה צנצאים וצמחיים מזינו דפחא סעדמא דלינא. צמורה סעדו לבכם. צנצאים (שופטים יט ז) סעד לנך פת לחם. צמחיים (תהלים קד טו) ולחם לבנ אנוש יסעד. אמר רבי חמא לנכס אין כתיב כאן אלא לנכס מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים (ב"ר) ואברהם שאמר לבכם אף שלא ידע שמלאכים הם יש לומר שניבא ולא ידע מה שניבא [גור אריה]: אחר תעברו. אחר כן תלכו ולא שיעשה להם סעודה אחר שעברו [גור אריה]: כי על כן עברתם על עבדכם. כי הדצר הזה שחסעדו לבכם [באור] אני מבקש מכס מאחר שעברתם עלי לכבודי: כי על כן. כמו על אשר וכן כל כי על כן שנמקרא (לקמן יט ח) כי על כן צאו צלל קורתי (לקמן לג י) כי על כן ראיתי פניך (שם לח) כי על כן לא נתתיה (במדבר י לא) כי על כן ידעת חנותנו (ב"ר): (ו) קמח פלת. סלת מופרד לעוגות מצה עשירה כי פסח היה כדמפרש רש"י לקמן קמח

סָלַת לְוֹשֵׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת: ז וְאֶל־הַבָּקָר  
 רָץ אֲבָרְהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רֶךָ וְטוֹב  
 וַיִּתֵּן אֶל־הַנֶּעֱר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ:  
 ח וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר  
 עָשָׂה וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהִם וְהוּא עַמִּיד  
 עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאבְלוּ: ט וַיֹּאמְרוּ  
 אֵלָיו אֵיךְ שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וַיֹּאמֶר

וְאָמַר אוֹחָא תְּלַת סָאִין  
 קַמְחָא דְסָלַתָא לְוֹשֵׁי  
 וְעַבְדֵי גְרִיצִין: ז וְלוֹת  
 תּוֹרֵי רֵהַט אֲבָרְהָם  
 וְדָבַר בֶּר תּוֹרֵי רֶכֶף  
 וְטַב וַיְהִי לְעוֹלָמָא  
 וְאוֹחֵי לְמַעְבַּד יְתִיהָ:  
 ח וְנָסִיב שְׂמֹן וְחָלָב וּבֶר  
 תּוֹרֵי דֵי עַבְד וַיְהִי  
 קְדָמֵיהוֹן וְהוּא מְשֻׁמֵּשׁ  
 עַלְוֵיהוֹן תַּחוֹת אֵילָנָא  
 וַאֲבָלוּ: ט וַאֲמָרוּ לֵיה אֵן

רש"י

הקדמה לשאוב את הזוהמה: (ז) בן בקר רך וטוב. ג' פרים היו כדי להאכילן ג' לשונות צחרלל (צ"מ פו): אף הנער. זה ישמעאל לחנכו צמלות (צ"ר): (ח) ויקח חמאה וגו'. ולחס לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח כנשים אותו היום ונטמאת העיסה (צ"מ פו): חמאה. שומן המלצ שקולטין מעל פניו: ובן הבקר אשר עשה. אשר תקן קמא קמא שחקן אמטי ואייתי קמייהו (צ"מ פו): ויאבלו. נראו כמו שאכלו מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג (צ"מ סט): (ט) ויאמרו אליו. נקוד על אי"ו [שצאליו] ומניא רבי שמעון בן אלעזר אומר כל מקום שהכתב רצה על הנקודה אתה דורש הכתב, וכאן הנקודה רצה על הכתב אתה דורש הנקודה שאף לשרה שאלו איז אברהם למדנו שישראל אדם צאכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש. צצא מניעה (פו). אומרים יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היחה אלא להודיע שזנועה היחה כדי לחצנה על צעלה. אמר רבי יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס של

עמרת רש"י

לעמילן של עבדים מין פת [מזרח] לכקות את הקדמה לשאוב את הזוהמה: (ז) בן בקר רך וטוב. רך וטוב לדרשה בא שבסך הכל ג' פרים היו כדי להאכילן ג' לשונות צחרלל (צ"מ פו): מעדן מלכים ושרים הוא (רש"י שם) לכבדם כדרך שמכבדים אורחים חשובים, שפתי חכמים: אף הנער. לנער מיבעי ליה אלא זה ישמעאל הידוע הנזכר למעלה. ונתן לישמעאל בכוונה [שפתי חכמים] לחנכו צמלות (צ"ר): (ח) ויקח חמאה וגו'. דלא אמר להם. דעדיף טפי מלחס הביא להם [גור אריה] ולחס לא הביא לפי שפירסה שרה נדה לאו דוקא אלא יראה שמה תהיה נדה [שפתי חכמים] מפני שחזר לה אורח כנשים אותו היום ושמה ונטמאת העיסה (צ"מ פו): חמאה. שומן המלצ שקולטין מעל פניו: ובן הבקר אשר עשה. אשר עשה לכאורה מיותר אלא בא לומר שזה אשר תקן ראשונה הביא ראשונה קמא קמא שחקן הביא, חמאה וחלב מתחלה שלא יאכלו בשר בחלב ואחר כך הלשונות, כל פעם אמטי ואייתי קמייהו (צ"מ פו): מה שהיה מוכן הביא להם [שפתי חכמים]: ויאבלו. הא אין שייך אכילה במלאכים אלא נראו כמו שאכלו ואף על פי כן נאמר שאכלו [שפתי חכמים] ללמדנו מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג (צ"מ סט): (ט) ויאמרו אליו. נקוד על אי"ו ומניא רבי שמעון בן אלעזר אומר כל

<p>הִנֵּה בָּאֵהֶל: • וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶשׁוּב אֵלַיךָ          כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתְּךָ          וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֵהֶל וְהוּא</p>	<p>שָׂרָה אֶתְתֶּךָ וַאֲמַר הָא          בְּמִשְׁכָּנָא: • וַאֲמַר מִתְב          אֲתוּב לְוִתְךָ כְּעֵדָן          דְּאִתּוֹן קְיָמִין וְהָא כִּר          לְשָׂרָה אֶתְתֶּךָ וְשָׂרָה</p>
--	---

רש"י

ברכה: הנה באה"ל. נזענה היא: (י) כעת חיה. [כעת הזאת] לשנה הבאה ופסח היה ולפסח הבא נולד יצחק (סדר עולם ה) מדלל קרינן כעת אלל כעת כעת חיה כעת הזאת שמהא חיה [מיות] לכס שמהיו כולכס. שלמים וקיימים: שוב אשוב. לא נשרו המלאך שישוב אליו אלל בשליחותו של מקום אמר לו כמו ויאמר לה מלאך ה' הרצה הרצה (לעיל טו י) והוא אין צדו להרצות אלל בשליחותו של מקום אף כאן בשליחותו של מקום אמר לו כן (ב"ר). [אלישע אמר לשונמית למועד הזה כעת חיה את חובקת בן ותאמר אל אדוני איש האלהים אל תכזב בשפתך (מ"ז ד טו)]. אותן המלאכים שנשרו את שרה אמרו למועד אשוב אמר לה אלישע אותן המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אלל אני נשר ודם שהיום חי ומחר מת בין חי ובין מת למועד הזה וגו' (ב"ר): והוא אחריו. והוא, הפסח היה אחר המלאך:

עמרת רש"י

מקום שהכתב רצה על הנקודה אתה דורש הכתב, וכאן הנקודה רצה על הכתב אתה דורש הנקודה שאף לשרה שאלו בעת שהיה אברהם רץ אל הבקר ועוסק בסעודה או אנרהם למדנו שישאל אדם באכסניא שלו מתחלה לאיש על האשה ואחר כך ולאשה על האיש. נצנצא מניעא (פו). אומרים יודעים היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה אלל להודיע שנזענה היתה כדי לחצצה על זעלה. אמר רבי יוסי בר חנינא כדי לשגר לה כוס של ברכה של ברכת המזון [שפתי חכמים]: הנה באה"ל. נזענה היא לכך שאלו איה שרה אשתך כדי שישב הנה באהל כי צנזעה היא ובוה חבבה על אברהם [שפתי חכמים]: (י) כעת חיה. [כעת הזאת] לשנה הבאה ופסח היה ולפסח הבא נולד יצחק כי גורת גר יהיה זרעך וגו' ארבע מאות שנה (לך לך טו יג) התחיל משנולד יצחק ובאותו היום שהתחילו ד' מאות שנה, בו היו כלים ויצאו בני ישראל ממצרים. וט"ו בניסן יום א' של פסח היה (סדר עולם ה) מדלל קרינן כעת בשו"א אלל כעת בקמץ שהוא כמו כהעת הזאת לכן "חיה" דבור בפני עצמו הוא [שפתי חכמים] כלומר כעת חיה כעת הזאת שמהא חיה [מיות] לכס שמהיו כולכס שלמים וקיימים: או שוב אשוב. לא נשרו המלאך שישוב אליו בעצמו אלל בשליחותו של מקום אמר לו הבשורה הזאת [שפתי חכמים] כמו ויאמר לה מלאך ה' הרצה הרצה (לעיל טו י) והוא אין צדו להרצות אלל בשליחותו של מקום אף כאן בשליחותו של מקום אמר לו כן (ב"ר). [אלישע אמר לשונמית למועד הזה כעת חיה את חובקת בן ותאמר אל אדוני איש האלהים אל תכזב בשפתך (מ"ז ד טו)]. אותן המלאכים שנשרו את שרה אמרו למועד אשוב אמר לה אלישע אותן המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אלל אני נשר ודם שהיום חי ומחר מת בין חי ובין מת למועד הזה וגו' (ב"ר): והוא אחריו. והוא, הפסח היה אחר המלאך רצה לומר המלאך היה לפני פתח האהל ולא בתוך האהל [שפתי חכמים]:

שְׁמַעַת בְּתַרְע מִשְׁכָּנָא  
 וְהוּא אַחֲרוּהוּ:  
 יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה סִיבּוּ  
 עֲלוּ בְיוֹמִין פֶּסֶק  
 מִלְמַהוּי לְשָׂרָה אוֹרַח  
 כְּנִשְׂיָא: יב וְחִכַּת שָׂרָה  
 בְּמַעֲהָה לְמִימְרָה בְּתַר  
 דְּסִיבִית הַיּוֹת לִי  
 עוֹלָמּוֹ וְרַבּוּנִי סִיב:  
 יג וְאָמַר " לְאַבְרָהָם  
 לְמָא דִּנְן חִיכַת שָׂרָה  
 לְמִימְרָה הַבְּרָם  
 בְּקוּשְׁטָא אוֹלִיד וְאַנָּא  
 סִיבִית: ד' הִיתְכַּפִּי מִן  
 קְרָם " פִּתְגָמָא לְזִמְן  
 אַתּוּב לְוֹתֵךְ בְּעַדְן  
 דְּאִתּוֹן קְיָמִין וְלִשְׂרָה

אֲחֵרָיו: יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים  
 בְּיָמִים חֲדָל לְהָיוֹת לְשָׂרָה אֶרַח  
 כְּנִשְׂיָים: יב וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ  
 לֵאמֹר אֲחֵרִי בְלָתִי הִיְתָה־לִּי עַדְנָה  
 וְאֲדֹנִי זָקֵן: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם  
 לָמָּה זֶה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הֲאֵף  
 אֲמַנָּם אֵלֶךְ וְאֲנִי זְקֵנָתִי: יד הֲיִפְלֵא  
 מִיְהוָה דְּבַר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ  
 כִּיעַת חַיָּה וְלִשְׂרָה בֵּן: טו וַתִּכְחַשׁ  
 שָׂרָה | לֵאמֹר לֹא צָחֲקָתִי כִּי | יִרְאָה

כר: טו וכדיבת שרה למימר לא חיכית ארי דחילת ואמר לא ברם חיכת:

רש"י

(יא) חדל להיות. פסק ממנה: ארך כנשים. אורח נדות: (יב) בקרבה. מסתכלת במעיה ואמרה אפשר הקרבים הללו טעונין ולד השדים הללו שנמקו מושכין חלב (תנחומא שופטים): עדנה. נחות נשר ולשון משנה הוא כמו שנינו (מנחות פו.) משיר את השער ומעדן את הנשר. דבר אחר לשון עידן, זמן וסת נדות: (יג) האף אמנם. הגם אמת אלד: ואני זקנתי. שנה הכמוז מפני השלוס שהרי היא אמרה ואדני זקן (כ"ר): (יד) היפלא. כתרגומו היחככי וכי שוס דבר מופלא ומופרד ומכוסה ממני מלעשות כרלוני: דמועד. לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אחמול למועד הזה בשנה האחרת: (טו) כי יראה וגו'

עמרת רש"י

(יא) חדל להיות. פסק ממנה: ארך כנשים. אורח נדות קבוע כשאר נשים [מורחין]: (יב) בקרבה. למה נאמר [גור אריה] מסתכלת במעיה ואמרה אפשר הקרבים הללו טעונין ולד השדים הללו שנמקו מושכין חלב (תנחומא שופטים): עדנה. נחות נשר ולשון משנה הוא כמו שנינו (מנחות פו.) משיר את השער ומעדן את הנשר. דבר אחר לשון עידן, זמן וסת נדות: (יג) האף אמנם. הגם אמת אלד: ואני זקנתי. שנה הכמוז מפני השלוס שהרי היא אמרה ואדני זקן (כ"ר): (יד) היפלא. מה' ולא לה' כתרגומו היחככי וכי שוס דבר מופלא ומופרד ומכוסה ממני מלעשות כרלוני ואינו כאן לשון פלא וחיימה [שפתי חכמים]: דמועד. לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אחמול למועד הזה בשנה האחרת: (טו) כי יראה וגו' כי הראשון משמש לשון דהא שנותן טעם לדבר ותכחש שרה לפי שיראה והשני משמש בלשון אלא

בראשית יח וירא קנה  
 ויאמר | לא כִּי צַחֲקָתָ: טו ויקמו  
 משם האנשים וישקפו על פני  
 סדם ואברהם הלך עם לשלחם:  
 ויהוה אמר המכסה אני מאברהם  
 אשר אני עשה: יח ואברהם היו  
 יהיה לגוי גדול ועצום ונברכו בו  
 כל גויי הארץ: יט כי ידעתיו למען

טו ויקמו מתמן גבריא  
 ואסתכאו על אפי  
 סדום ואברהם אזל  
 עמהון לאלוואיהון: יח ויי  
 אמר המכסי אנא  
 מאברהם די אנא עבד:  
 יח ואברהם מהוה יהו  
 לעם סגוי ותקיף  
 ויתברכו פדיליה כל  
 עממי ארעא: יט ארי  
 גלי קדמי (גי רמב"ן)

רש"י

כי צחקת. כי הראשון משמש לשון דהא שנתן טעם לדבר ומכאן שרה לפי שיראה והשני משמש בלשון  
 אלא ויאמר לא כדנכך הוא אלא נחמת שאמרו רבותינו (ר"ה ג.) כי משמש בצרבע לשונות אי דלמא אלא  
 דהא: (טו) וישקפו. כל השקפה שנמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך (דברים כו טו) שגדול כח  
 מתנות עניים שהופך מדת רוגו לרחמים: לשלחם. ללוותם כסבור אורחים הם: (יז) המכסה אני. נחמיה.  
 אשר אני עשה, נסדום. לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו אני נתתי לו את הארץ הזאת וחמשה  
 כרכין הללו שלו הן שנאמר (לעיל י יט) גבול הכנעני מזידון וגו' צואכה סדומה ועמורה וגו'. קראתי אותו  
 אברהם אז המון גוים ואשמד את הננים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי (ז"ר): (יח) ואברהם היו יהוה.  
 מדרש אגדה זכר לדיק לצרכה הואיל והזכירו נרכו. ופשוטו וכי ממנו אני מעלים והרי הוא חביב לפני  
 להיות לגוי גדול וולהתנרך בו כל גויי הארץ: (יט) כי ידעתיו. לשון חבה כמו (רות ב א) מודע לאישה

עמרת רש"י

ויאמר לא כדנכך הוא אלא נחמת שאמרו רבותינו (ר"ה ג.) כי משמש בצרבע לשונות אי דלמא  
 אלא דהא: (טז) וישקפו. כל השקפה שנמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך (דברים כו  
 טו) שגדול כח מתנות עניים דלעיל מיניה לפני השקיפה כתיב עשיתי ככל אשר צייתני ופרש"י  
 שמחתי ושימחתי והיינו מתנות עניים [מזרח] שהופך מדת רוגו לרחמים: לשלחם. ללוותם ומזה  
 מוכרח דעדין כסבור אורחים הם כלומר אנשים נביאים שלוחי השם לו ולשרה ולא הרגיש  
 בדבר שהם מלאכים [מזרח]: (יז) המכסה אני. נחמיה. אשר אני עשה, נסדום. לא יפה לי  
 לעשות דבר זה שלא מדעתו אני נתתי לו את הארץ הזאת וחמשה כרכין הללו שלו הן שנאמר  
 (לעיל י יט) גבול הכנעני מזידון וגו' צואכה סדומה ועמורה וגו'. וגם קראתי אותו אברהם אז  
 המון גוים ובכללם אנשי סדום ועמורה [באור] ואשמד את הננים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי  
 (ז"ר): (יח) ואברהם היו יהוה. מדרש אגדה זכר לדיק לצרכה הואיל והזכירו כאן שלא  
 בפניו [שפתי חכמים] נרכו. ופשוטו וכי ממנו אני מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול  
 וולהתנרך בו כל גויי הארץ: (יט) כי ידעתיו. איך לפרש שידוע אני כי יצוה ביתו אלא לשון  
 חבה הוא כמו (רות ב א) מודע קרוב (רש"י שם) לאישה (שם ג ב) הלא בעו מודעתנו (שמות  
 לג יז) ואלדעך בשם. ואמנם עיקר לשון כולם אינו אלא לשון ידיעה שהמחנב את האדם, מקרבו

אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת־בְּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו  
 וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה  
 וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־  
 אֲבָרְהָם אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו: כ וַיֹּאמֶר  
 יְהוָה זַעֲקֵת סֹדִם וְעַמָּרָה כִּי־רַבָּה  
 וַחֲטָאתָם כִּי כִבְדָה מְאֹד: כא אַרְדָּה  
 סְגִיאת וְחֻבְתָּהוֹן אֲרִי תִקִּיפֵת לְחֶדְא: כא אַתְגְּלִי כַעַן וְאֲדוֹן הָבִי קִבְלָתְהוֹן דַּעֲלַת לְקַדְמִי

ידעתניה) פדיל די  
 יפקד ית בנוהי וית  
 אנש ביתיה בתרוהי  
 ויטרון ארחן דתקנו  
 קדם " למעבר  
 צדקתא ודינא פדיל  
 אחי " על אברהם  
 ית דמלל עלוהי:  
 כ ואמר " קבלת  
 דסדום ועמורה ארי

רש"י

(סג ג כ) הלא צועו מודעתנו (שמות לג ז) ואלדעך בשם. ואמנם עיקר לשון כולם אינו אלא לשון ידיעה שהמחנך את האדם, מקרבו אללו ויודעו ומכירו ולמה ידעמיו למען אשר יצוה לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני בו שיצוה את בניו וגו' אין למען נופל על הלשון: יצוה. לשון הווה כמו (איוב א ה) ככה יעשה איוב: דמיען הבייא. כך הוא מצוה לבניו, שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו' על צד אברהם לא נאמר אלא על אברהם למדנו כל המעמיד בן זדיק כאלו אינו מת (צ"ר): (כ) ויאמר ה'. אל אברהם שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו: בי רבה. כל רצה שנמקרא הטעם למטה צמ"ת לפי שהן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת אבל זה טעמו למעלה צמ"ת לפי שמתורגם גדלה כבר כמו שפרשתי והי השמש צאה (לך לך טו ז) הנה שצה יצמתך (רות א טו): (כא) ארדה נא ואראה. למד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא צראיה הכל כמו שפרשתי צפרשת הפלגה (נח יא ה) דבר אחר לסקוף מעשיהם:

עמרת רש"י

אללו ויודעו ומכירו ולמה ידעמיו למען אשר יצוה לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי ואם תפרשהו כתרגומו גלי קדמי יודע אני בו שיצוה את בניו וגו' אין למען נופל על הלשון והיה לו לכתוב כי ידעמיו אשר יצוה את ביתו [גור אריה]: יצוה. לשון הווה שהוא מצוה [מזרח] כמו (איוב א ה) ככה יעשה איוב: דמיען הבייא. כך הוא מצוה לבניו, שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו' על צד אברהם לא נאמר אלא על אברהם למדנו כל המעמיד בן זדיק כאלו אינו מת (צ"ר): (כ) ויאמר ה'. אל אברהם שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו: בי רבה. כל רצה שנמקרא הטעם למטה צמ"ת לפי שהן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת אבל זה טעמו למעלה צמ"ת לפי שמתורגם גדלה כבר כמו שפרשתי והי השמש צאה (לך לך טו ז) הנה שצה יצמתך (רות א טו): (כא) ארדה נא ואראה. מדכתיב ארדה נא אף כי הוא יתברך יודע הכל [גור אריה] למד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא צראיה חושיית וחקירה בדבר הכל כמו שפרשתי צפרשת הפלגה (נח יא ה) דבר אחר מדכתיב עוד ואראה דמשמע שהדיינים יפסקו אלא בראיה אם כן ארדה נא פירושו ארדה נא בירידה שיכלית [מזרח] לסקוף מעשיהם וכן יעשו הדיינים:



נָא וְאַרְאֵה הַכְּצַעְקָתָהּ הַבְּאֵה אֵלַי  
 עֲשׂוּ | כִּלְהָ וְאִם-לֹא אִדְעָה: כִּב וַיִּפְּנוּ  
 מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם  
 עֹדְנֵנו עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה: כג וַיִּגַּשׁ  
 אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵף תִּסְפָּה צַדִּיק

עֲבָדוּ אֶעֱבֹר עִמָּהֶן  
 גְּמִירָא (אִם לֹא תִיבִין)  
 וְאִם תִּיבִין לֹא אֶתְפָּרַע:  
 כב וְאֶתְפָּנְיָאוּ מִתַּמָּן  
 גְּבַרְיָא וְאָזְלוּ לְסָדוּם  
 וְאַבְרָהָם עֵד בְּעֵן  
 מִשְׁמֵשׁ בְּצִלוֹ קָדָם יי:  
 כג וְקָרַב אַבְרָהָם וַאֲמָר

רש"י

הכצעקתה. של מדינה: הבאה עלי עשו. ואם עומדים צמרים כלה אני עושה בהם. ואם לא יעמדו צמרון אדעה מה אעשה להפרע מהן צמורין ולא אכלה אותן. וכיוצא בו מצינו צמקוס אחר (שמות לג ה) ועמה הורד עדין מעליך ודעה מה אעשה לך. ולפיכך יש הפסק נקודת פסיק בין עשו לכלה כדי להפריד מינה מחצרתה. ורבותינו דרשו הכצעקתה זעקת ריבה אחת שהרגוה מימה משונה על שנתנה מזון לעני כמפורש בחלק (סנהדרין קט:): (כב) ויפנו משם. ממקום שאברהם ליוסם שם: ואברהם עודנו עמד לפני ה'. והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקצ"ה בא אצלו ואמר לו זעקת סדום ועמורה כי רבה והיה לו לכחוש וה' עודנו עומד על אברהם אלא תיקון סופרים הוא זה (צ"ר): (כג) ויגש אברהם. מצינו הגשה למלחמה (ש"צ י יג) ויגש יואב וגו' הגשה לפיוס ויגש אליו יהודה (להלן מד יח) והגשה לתפלה (מ"א יח כא) ויגש אליהו הנביא ולכל אלה נכנס אברהם, לדבר קשות ולפיוס ולתפלה (צ"ר): האף תספה. הגם

עמרת רש"י

הכצעקתה. של מדינה מדלא נאמר הכצעקתם [שפתי חכמים]: הבאה עלי עשו. בודאי עשו מכין דכתיב וחטאתם כי כבדה מאד [מזרח] אלא בא לומר ואם עומדים צמרים כלה אני עושה בהם. ואם לא יעמדו צמרון אדעה מה אעשה להפרע מהן צמורין ולא אכלה אותן. וכיוצא בו מצינו צמקוס אחר (שמות לג ה) ועמה הורד עדין מעליך ודעה מה אעשה לך. ולפיכך יש הפסק נקודת פסיק בין עשו לכלה כדי להפריד מינה מחצרתה. ורבותינו דרשו הכצעקתה זעקת ריבה אחת שהרגוה מימה משונה שהיו טחין את גופה בדבש והדבורים נשכו אותה עד למיתה [שפתי חכמים] על שנתנה מזון לעני כמפורש בחלק (סנהדרין קט:): (כב) ויפנו משם. לא מאהל אברהם [מזרח] אלא ממקום שאברהם ליוסם שם: ואברהם עודנו עמד לפני ה'. והלא לא הלך אברהם לעמוד לפניו אלא הקצ"ה בא אצלו ואמר לו זעקת סדום ועמורה כי רבה והיה לו לכחוש וה' עודנו עומד על אברהם אלא תיקון סופרים הוא זה (צ"ר) שהחזרה כתבה דרך כבוד כלפי מעלה ולא שהסופר כתב כך בתורה חלילה [שפתי חכמים]: (כג) ויגש אברהם. מצינו הגשה למלחמה (ש"צ י יג) ויגש יואב וגו' הגשה לפיוס ויגש אליו יהודה (להלן מד יח) סברה אחרת ויגשו בני יהודה (יהושע יד ה) כי יהודה בספר בראשית נגש ליוסף ודבר עמו קשות [שפתי חכמים] כמו שמפרש שם רש"י ולא נגש לפיוס והגשה לתפלה (מ"א יח כא) ויגש אליהו הנביא ולכל אלה נכנס אברהם, לדבר קשות באמרו האף תספה ולפיוס באמרו אולי יש חמשים צדיקים ולתפלה (צ"ר) באמרו אולי ימצאון שם ארבעים שלושים עשרים עשרה [מזרח]: האף תספה. הגם תספה ולתרגום של אונקלוס שתרגמו לשון רוגו כן פירשו האף

עִם־רָשָׁע: כִּי אֹלֵי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צְדִיקִים  
 בְּתוֹךְ הָעִיר הָאֵף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא  
 לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצְּדִיקִים אֲשֶׁר  
 בְּקִרְבָּהּ: כִּי חָלְלָה לָךְ מַעֲשֵׂת | בְּדַבַּר  
 הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם־רָשָׁע וְהִיא  
 כְּצְדִיק פְּרָשָׁע חָלְלָה לָךְ הַשֹּׁפֵט  
 כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט:  
 כִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא בְּסָדָם

הַכְרָנוּ תְּשִׁיבִי זְכָאָה  
 עִם חִיבָא: כִּי מֵאִים  
 אֵית חֲמִשִּׁין זְכָאִין בְּגו  
 קִרְבָּא הַכְרָנוּ תְּשִׁיבִי  
 וְלֹא תִשְׁבּוֹק לְאַתְרָא  
 בְּדִיל חֲמִשִּׁין זְכָאִין דִּי  
 בְּגוּוּה: כִּי קוּשְׁטָא אֲנוּן  
 דִּינָךְ מְלַמְעַבְד  
 בְּפִתְגָמָא דְדִין לְקָטְלָא  
 זְכָאָה עִם חִיבָא וְיְהִי  
 זְכָאָה בְּחִיבָא קוּשְׁטָא  
 אֲנוּן דִּינָךְ דְדִין (נ"י)  
 הַדִּין) כָּל אֲרַעָא לֹא  
 בְּגוּ קִרְבָּא וְאַשְׁבּוֹק

רש"י

תספה ולתרגום של אונקלוס שתרגמו לשון רוגז כך פירושו האף ישיאך שמספה לדיק עם רשע: (כד) אולי יש חמשים צדיקים. עשרה לדיקים לכל כרך וכרך כי ה' מקומות יש: (כה) חללה לך. ואם תאמר לא ילילו הנדיקים את הרשעים למה תמית הנדיקים: חללה לך. מולין הוא לך יאמרו כך היא אומנתו שוטף הכל לדיקים ורשעים, כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה (תנחומא): כדבר הזה. לא הוא ולא כיוצא בו (נ"ר): חללה לך. לעולם הנא (תנחומא): השפט כל הארץ. נקוד נחטף פתח ה"א של השופט לשון תמיה וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת: (כו) אם אמצא בסדם וגו' כל המקום. לכל הכרכים לפי שקדום היתה מטרפולין ומשונה מכלם תלה זה הכתוב:

עפרת רש"י

ישיאך האם החרון אף יגרום לך שמספה לדיק עם רשע: (כד) אולי יש חמשים צדיקים. עשרה לדיקים שהם עדה ויכולין להציל [מזרחין] לכל כרך וכרך כי ה' מקומות יש שם: (כה) חללה לך. בתחלה אמר ולא תשא למקום משמע שאף על הרשעים התפלל ואחר כך אמר חלילה לך וגו' להמית צדיק עם רשע משמע שלא התפלל אלא על הצדיקים [שפתי חכמים] ומתוך דהכי קאמר ואם תאמר לא ילילו הנדיקים את הרשעים והם ימותו [באור] אבל למה תמית הנדיקים: חללה לך. מולין הוא לך יאמרו האנשים כך היא אומנתו שוטף הכל לדיקים ורשעים, כך עשית לדור המבול באמרם שהיו שם יותר צדיקים מרשעים מה שלמעשה לא היה ואף על פי כן שטפם ורק נח ובגיו נשאר לקיום המין ולדור הפלגה (תנחומא) גם לא חלק בין צדיקים ורשעים [שפתי חכמים]: כדבר הזה. להמית צדיק עם רשע לא הוא באנשי סדום ולא כיוצא בו (נ"ר) לעתיד אם יחטאו ישראל [שפתי חכמים]: חללה לך. לעשות כדבר הזה לעולם הנא (תנחומא) כלומר לדורות הבאים [גור אריה]: השפט כל הארץ. ה"א של השופט [באור] נקוד נחטף פתח כי ה"א של השופט לשון תמיה וקאי על מלות לא יעשה משפט [שפתי חכמים] כלומר וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת: (כו) אם אמצא בסדם וגו'

חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׂאתִי  
 לְכָל-הַמָּקוֹם בְּעִבּוּרָם: כו וַיַּעַן אַבְרָהָם  
 וַיֹּאמֶר הֲיֵה-נָא הוֹאֵלְתִי לְדַבֵּר אֶל-  
 אֲדֹנָי וְאַנְכִי עֶפְר וְאַפְר: כח אֲוִלִי  
 יִחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצְּדִיקִים חֲמִשָּׁה  
 הַתְּשׁוּחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת-כָּל-הָעִיר  
 וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית אִם-אֶמְצָא שָׁם  
 אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה: כט וַיִּסַּף עוֹד לְדַבֵּר  
 אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲוִלִי יִמְצְאוּן שָׁם  
 אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה בְּעִבּוּר  
 הָאַרְבָּעִים: ל וַיֹּאמֶר אֶל-נָא יִחַר  
 לְאֲדֹנָי וְאֲדַבְּרָה אֲוִלִי יִמְצְאוּן שָׁם  
 שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם-  
 אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים: לא וַיֹּאמֶר הֲיֵה-

לְכָל אֲתָרָא בְּדִילְהוֹן:  
 ט וְאַתָּב אַבְרָהָם וְאָמַר  
 הָא כְּעַן שְׂרִיתִי  
 לְמַלְלָא קָדָם יי וְאַנָּא  
 עֶפְר וְקָטָם: כח מָאִים  
 יִחְסְרוּן חֲמִשִּׁין וְכַאֲוִן  
 חֲמִשָּׁא הַתְּחַבֵּל  
 בַּחֲמִשָּׁא יֵת כָּל קָרְתָא  
 וְאָמַר לֹא אֲחַבֵּל אִם  
 אֲשַׁבַּח תַּמּוֹן אַרְבַּעִין  
 וְחֲמִשָּׁא: כט וְאוֹסִיף עוֹד  
 לְמַלְלָא קָדְמוּהִי וְאָמַר  
 מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמּוֹן  
 אַרְבַּעִין וְאָמַר לֹא  
 אֶעֱבַד גְּמָרָא בְּדִיל  
 אַרְבַּעִין: ל וְאָמַר לֹא  
 כְּעַן יִתְקַף קָדָם (נ"י  
 רוֹגְזָא) דִּי יִי וְאַמְלִל  
 מָאִים יִשְׁתַּכְּחוּן תַּמּוֹן  
 תְּלָתִין וְאָמַר לֹא אֶעֱבַד  
 גְּמָרָא אִם אֲשַׁבַּח תַּמּוֹן  
 תְּלָתִין: לא וְאָמַר הָא

רש"י

(כו) ואנכי עפר ואפר. וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר על ידי נמרוד לולי רחמין אשר עמדו לי (צ"ר): (כח) התשחית בחמשה. והלא הן ט' לכל כרך ואמה לדיקו של עולם מטטרף עמהם (צ"ר): (כט) אולי ימצאון שם ארבעים. ומלטו ד' כרכים וכן ל' יעילו ג' מהם כ' יעילו צ' מהם או י' יעילו אחד מהם:

עמרת רש"י

לכ"ה המקום. לכל הכרכים לפי שקדום הימה מטרפולין לשון יון אימא של מלכות (רש"י מגילה ו). ומסונה מכלם תלה זה הכתוב: (כו) ואנכי עפר ואפר. וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר על ידי נמרוד לולי רחמין אשר עמדו לי (צ"ר): (כח) התשחית בחמשה. למה פחת כאן רק ה' ואחר כך פוחת עשרה בכל פעם [לבוש האורה] ומתרחץ כי ככה יהיו עוד ארבעים וחמישה צדיקים והלא הן ט' לכל כרך ואמה לדיקו של עולם מטטרף עמהם (צ"ר) ויהיו עשרה לכל כרך [בארה]: (כט) אולי ימצאון שם ארבעים. ומלטו ד' כרכים

נָא הוֹאֲלֵתִי לְדַבֵּר אֶל-אֲדֹנָי אֲוִלִי  
 וַיִּמְצְאוּן שָׁם עֲשָׂרִים וַיֹּאמְרוּ לֹא  
 אֲשַׁחִית בְּעֵבֹר הָעֲשָׂרִים: לֹב וַיֹּאמְרוּ  
 אֶל-נָא יַחַר לְאֲדֹנָי וְאֲדַבְּרָה אֲדָ-  
 הַפֶּעַם אֲוִלִי וַיִּמְצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה  
 וַיֹּאמְרוּ לֹא אֲשַׁחִית בְּעֵבֹר הָעֲשָׂרָה:  
 לֹב וַיִּלְךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר אֶל-  
 אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ: שְׁלִישִׁי  
 יָטָא וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֻמָּה

## רש"י

(לא) הוֹאֲלֵתִי. רציתי כמו ויחל משה (שמות ז כא): (לז) אֲוִלִי ימצאון שם עשרה. על פחות לא נקט  
 אמר דור המבול היו ח' נח ונניו ונשיהם ולא הצילו על דורס ועל ט' על ידי זירוף כבר נקט ולא מלא:  
 (לג) וַיִּלְךְ ה' וגו'. כיון שנשתתק הסניגור הלך לו הדיין: ואברהם שב למקומו. נשתלק הדיין נשתלק  
 הסניגור והקטיגור מקטרג ולפיכך יצאו שני המלאכים סדומה [נערב] להשחית: יט (א) המלאכים. ולהלן  
 קראם אנשים כשהימה השכינה עמהם קראם אנשים דבר אחר אלל אברהם שכתו גדול והיו המלאכים  
 מדיין אללו כאנשים קראם אנשים ואלל לוט קראם מלאכים (ז"ר):

## עמרת רש"י

וכן ל' יצילו ג' מהם כ' יצילו ז' מהם או י' יצילו אחד מהם: (לא) הוֹאֲלֵתִי. הזה פירושו  
 רציתי כמו ויחל משה (שמות ז כא) ואין פירושו התחלתי כמו בפרשת אלה הדברים (א ה)  
 הואיל משה שפרש רש"י התחיל כי כבר אמר אברהם הנה נא הואלתי לדבר ושמה פירושו  
 התחלתי ולכך פירושו כאן הוא רציתי [שפתי חכמים]: (לב) אֲוִלִי ימצאון שם עשרה. על  
 פחות לא נקט אמר דור המבול היו ח' נח ונניו ונשיהם ולא הצילו על דורס ועל ט' על ידי  
 זירוף של ה' כבר נקט ולא מלא: (לג) וַיִּלְךְ ה' וגו'. וילך ה' למה נאמר [גור אריה] כיון  
 שנשתתק הסניגור כאשר השיב על כל בקשות אברהם ולא היה שואל עוד הלך לו הדיין  
 ללמדנו שה' מבקש דברי הסניגור מפני שאין חפץ במות הרשע [מורח]: ואברהם שב  
 למקומו. נשתלק הדיין נשתלק הסניגור והקטיגור מקטרג כי כל זמן שהיה אברהם מתפלל  
 ולימד סניגוריא היו עומדין וממתינין אולי ימצא אברהם זכות, ואחר כך נאמר ואברהם שב  
 למקומו [גור אריה] ולפיכך יצאו שני המלאכים סדומה [נערב] להשחית:

יט (א) המלאכים. משמע שלבשו לבוש מלאכים וזה אי אפשר שהרי לוט מצות אפה ואם כן  
 נראו לו בדמות אנשים לכן פירש ולהלן בראש הפרשה קראם אנשים וגם לגבי אברהם

בְּעָרְב וְלוֹט יֵשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיֵּרָא־  
 לוֹט וַיִּקַּם לְקַרְאֲתָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ אַפָּיִם  
 אַרְצָה: וַיֹּאמֶר הֲנֵה נָא־אֲדֹנָי סוּרוּ  
 נָא אֶל־בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ  
 רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם

מְלֹאכֵיָא לְסְדוֹם  
 בְּרַמְשָׂא וְלוֹט יֵתֵב  
 בְּתַרְעָא (ג"י בְּתַרְעָא)  
 דְסְדוֹם וְחִזָּא לוֹט וְקַם  
 לְקַדְמוֹתְהוֹן וְסָגִיד עַל  
 אַפּוּהֵי עַל אַרְעָא:  
 כ וַאֲמַר בְּבָעוּ כְעֵן  
 רַבּוּנֵי זוּרוּ כְעֵן לְבֵית

## רש"י

בערב. וכי כל כך שהו המלאכים מחזרון לסדום אלא מלאכי רחמים היו וממתינים שמה יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריא (ב"ר): ולוט ישב בשער סדום. ישנ כתיב אותו היום מנוהו שופט עליהם (ב"ר): וירא לוט וגו'. מצית אברהם למד לחזור על האורחים (ב"ר): (ב) הגה נא אדוני. הנה נא אתם אדונים לי אחר שעברתם עלי. דבר אחר הנה נא צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו זכם וזו היא ענה נכונה: סורו נא. עקמו את הדרך לצידי דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסין שם לכך נאמר סורו (ב"ר): ולינו ורחצו רגליכם. וכי דרכן של בני אדם ללון תחלה ואחר כך רוחץ. ועוד שהרי אברהם אמר להם תחלה ורחצו רגליכם אלא כך אמר לוט אם כשיצאו אנשי סדום ויראו שכבר רחצו רגליהם יעלילו עלי ויאמרו כבר עברו שני ימים או שלשה שבאו לציחק ולא הודעתנו לפיכך אמר מוטב שימעכבו כאן בצדק ורגליהם שיהיו נראין כמו שבאו עכשיו לפיכך אמר לינו תחלה ואחר כך רחצו (ב"ר):

## עפרת רש"י

קראם כן. כשהיתה השכינה עמם קראם אנשים מפני כבוד השכינה [שפתי חכמים] דבר אחר אלל אברהם שכתו הרוחני היה גדול והיו המלאכים תדירין אללו כאנשים קראם אנשים ואלל לוט שכחו רע שפחד המלאכים היה עליו קראם מלאכים (ב"ר) אף על גב דהיו נדמים עליו כדמות אנשים [גור אריה]: בערב. וכי כל כך שהו המלאכים מחזרון לסדום אלא מלאכי רחמים היו וממתינים שמה יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריא (ב"ר): ולוט ישב בשער סדום. ישנ חסר וא"ו כתיב כי ישיבתו היתה חסרה קודם לכן. רק אותו היום מנוהו שופט עליהם (ב"ר) מדכתיב וישפוט שפוט משמע ששופט היה [שפתי חכמים]: וירא לוט וגו'. מצית אברהם למד לחזור על האורחים (ב"ר) וההרגל על כל דבר שלטון [גור אריה]: (ב) הגה נא אדוני. הנה נא לשון עתה [שפתי חכמים] אתם אדונים לי אחר שעברתם עלי. דבר אחר הנה נא צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו זכם וזו היא ענה נכונה שאני נותן לכם [באור]: סורו נא. לשון בקשה [לבוש האורה] עקמו את הדרך לצידי דרך עקלתון לא ישרה שלא יכירו שאתם נכנסין שם לכך נאמר סורו (ב"ר): ולינו ורחצו רגליכם. וכי דרכן של בני אדם ללון תחלה ואחר כך רוחץ. ועוד שהרי אברהם אמר להם תחלה ורחצו רגליכם אלא כך אמר לוט אם כשיצאו אנשי סדום ויראו שכבר רחצו רגליהם יעלילו עלי ויאמרו כבר עברו שני ימים או שלשה שבאו לציחק ולא הודעתנו לפיכך אמר מוטב שימעכבו כאן בצדק רגליהם שיהיו נראין כמו שבאו עכשיו לפיכך אמר לינו תחלה ואחר כך רחצו (ב"ר):

וַיֹּאמְרוּ לֹא כִי בְרָחוּב נָלִין: ג וַיִּפְצַר-  
בָּם מְאֹד וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל-בֵּיתוֹ  
וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אָפֶה  
וַיֹּאכְלוּ: ד טָרֵם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי הָעִיר  
אֲנָשֵׁי סְדֹם נָסְבוּ עַל-הַבַּיִת מִנְעַר  
וְעַד-זֶקֶן כָּל-הָעָם מִקְצֵה: ה וַיִּקְרְאוּ  
אֶל-לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אַיֵּה הָאֲנָשִׁים  
אֲשֶׁר-בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הוֹצִיאֵם

עבדכון וביתו ואסחו  
רגליכון ותקדמון  
ותהכון לארחכון ואמרו  
לא אלהן ברחובא  
נבית: ג ואתקף בהון  
לחדא וורו לותיה ועלו  
לביתיה ועבר להון  
משתיא ופטיר אפא  
להון ואכלו: ד עד לא  
שכיבו ואנשי קרתא  
אנשי סדום אקיפו על  
ביתא מעולימא ועד  
סבא כל עמא

מסופיה: ה וקרו ללוט ואמרו ליה אן גבריא די אתו לותך ליליא אפקונן לותנא ונדע

רש"י

ויאמרו לא. לאזנהם אמרו כן תעשה מכאן שמסרצין לקטן ואין מסרצין לגדול (ב"ר): כי ברחוב נלין. הרי כי משמש בלשון אלא שאמרו לא נסור אל ביתך אלא ברחובה של עיר נלין: (ג) ויסרו אליו. עקמו את הדרך ללד ביתו (ב"ר): ומצות אפה. פסח היה (ס): (ד) טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום. כך נדרש צנראשית רצה טרם ישכבו ואנשי העיר היו צפיהם של מלאכים שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להם רוצם רשעים. עודם מדברים בהם ואנשי סדום וגו'. ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע נסבו על הבית. על שהיו רשעים נקראים אנשי סדום כמו שאמר הכתוב (יג יג) ואנשי סדום רעים וחטאים: כל העם מקצה. מקלה העיר עד הקלה שאין אחד מוחה בידם שאפילו לדיק אחד אין בהם (ב"ר):

עפרת רש"י

ויאמרו לא. לאזנהם אמרו כן תעשה מכאן שמסרצין לקטן ואין מסרצין לגדול (ב"ר): כי ברחוב נלין. הרי כי משמש בלשון אלא שאמרו לא נסור אל ביתך אלא ברחובה של עיר נלין: (ג) ויסרו אליו. עקמו את הדרך ללד ביתו (ב"ר): ומצות אפה. פסח היה (ס): (ד) טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום. אנשי העיר ואנשי סדום למה לי כך נדרש צנראשית רצה הוא מקרא קצר טרם ישכבו ואנשי העיר היו צפיהם של מלאכים שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להם רוצם רשעים. עודם מדברים בהם ואנשי סדום נסבו על הבית וגו'. ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי סדום במקום [מזרח] אנשי רשע נסבו על הבית. על שהיו רשעים נקראים אנשי סדום כמו שאמר הכתוב (יג יג) ואנשי סדום רעים וחטאים: כל העם מקצה. וכי המקום הקטן מסביב לבית היה מחזיק כל אנשי סדום ומתרחץ מקלה העיר עד הקלה פירושו שאין אחד מכל אנשי העיר מוחה בידם וכיון שלא מיחו מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם נסבו על הבית [מזרח] שאפילו לדיק אחד אין בהם (ב"ר):

יִתְהוֹן: ו וַיִּפֶּק לְוִתְהוֹן  
 לוֹט לְתַרְעָא וְדָשָׁא  
 אַחַד בְּתַרְוֵיהִי: ז וַיֹּאמֶר  
 בְּכַעַן כְּעַן אַחִי לֹא  
 תִבְאִישׁוּן: ח הָא כְּעַן לִי  
 תִרְתִּין בְּנֵן דִּי לֹא  
 יִדְעִנֵן גְּבַר אַפֵּק כְּעַן  
 יִתְהוֹן לְוִתְכוֹן וְעִיבִידוּ  
 לְהֵן פְּרִתְקֵן בְּעֵינֵיכוֹן  
 לְחוּד לְגַבְרִיא הָאֲלִין  
 לֹא תַעֲבִדוֹן מִדְעַם אַרְי  
 עַל בֵּן עַלֹּ בְטָלָל  
 שְׂרוּתִי: ט וַיֹּאמְרוּ קִרְב

אֵלֵינוּ וְנִדְעָה אַתֶּם: ו וַיֵּצֵא אֱלֹהִים לוֹט  
 הַפֶּתַחַה וְהִדְלִית סָגַר אַחֲרָיו: ז וַיֹּאמֶר  
 אֶל־נָא אַחִי תַרְעֹו: ח הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי  
 בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיָּאה  
 נָא אַתְּהֵן אֵלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב  
 בְּעֵינֵיכֶם וְקַ לְאִנְשֵׁים הָאֵל אֶל־  
 תַעֲשׂוּ דְכָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְצַל  
 קִרְתִּי: ט וַיֹּאמְרוּ | גִּשְׁהִלָּאה וַיֹּאמְרוּ

רש"י

(ה) ונדעה אתם. נמשכז זכר כמו אשר לא ידעו איש (ב"ר): (ח) האל. כמו הלאה: כי על כן באו. כי הטובה הזאת תעשו לכבודי על אשר צאו צלל קורתי, תרגום צלל שרומי תרגום של קורה שרותא: (ט) ויאמרו גש האלה. קרב להלאה כלומר התקרב ללדדין והתרחק ממנו וכן כל הלאה שנמקרא לשון ריחוק כמו (נמדצר יז ב) וזה הלאה (ש"א כ כב) הנה החצים ממך והלאה, גש הלאה המשך להלן בלשון לע"ז טריט"י דנו"ש (ויכע פאן אונו) ודבר נזיפה הוא לומר אין לנו מוששין לך ודומה לו (ישעיה סה ה) קרב אליך אל תגש צי. וכן (ישעיה מט כ) גשה לי ואשנה, המשך ללדדין בעצורי ואשז אלך. אמה מליך על האורחים איך מלאך לך. על שאמר להם על הצנות אמרו לו גש הלאה לשון נחת ועל שהיה מליך על האורחים אמרו האחד צא לגור. אדם נכרי יחיד אמה צנינו שצאת לגור וישפוט שפוט ונעשית מוכית אותנו:

עמרת רש"י

(ה) ונדעה אתם. לא לדעת מה טיבם ומה עניינם אלא ונדעה אתם נמשכז זכר כמו אשר לא ידעו איש (ב"ר) מתשובת לוט שאמר להם הנה לי שתי בנות אשר לא ידעו איש למדנו זה [מזרחין]: (ח) האל. כמו הלאה: כי על כן באו. לא שבאו בצל קורתי שאציל אותם שהרי אמרו ברחוב גליך ולא נתייראו מאנשי העיר ולבוש האורה] אלא יש לפרש כי הטובה הזאת תעשו לכבודי על אשר צאו צלל קורתי, תרגום צלל בצל שרומי תרגום של קורה שרותא: (ט) ויאמרו גש האלה. גש משמע שיתקרב אליהם והלאה שיתרחק מהם לכך מפרשו קרב להלאה כלומר התקרב ללדדין לאותו מקום שאתה הולך לשם והתרחק ממנו וכן כל הלאה שנמקרא לשון ריחוק כמו (נמדצר יז ב) וזה הלאה (ש"א כ כב) הנה החצים ממך והלאה, גש הלאה במובן המשך להלן בלשון לע"ז טריט"י דנו"ש (ויכע פאן אונו) ודבר נזיפה הוא לומר אין לנו מוששין לך ודומה לו (ישעיה סה ה) קרב אליך אל תגש צי. וכן (ישעיה מט כ) גשה לי ואשנה, המשך ללדדין בעצורי ואשז אלך. נאמר ללוט אמה מליך על האורחים איך מלאך לך. על שאמר להם על הצנות אמרו לו גש הלאה לשון נחת ועל

לְהֵלֵא וַאֲמָרוּ חַד אֲתָא  
 לְאִתְתָּבָא וְהָא דִּין  
 דִּינָא כְּעֵן נְבִיאָשׁ לְךָ  
 מִדִּילְהוֹן וְתִקְיָפוּ  
 בְּגִבְרָא כְלוּט לְחַדָּא  
 וְקָרִיבֵי לְמַתְבַּר דְּשָׂא:  
 י וְאוּשִׁיטוּ גְבְרֵיָא יָת  
 יְדֵיהוֹן וְאִיתִיאוּ יָת לוּט  
 לְוֹתְהוֹן לְבֵיתָא וְיָת  
 דְּשָׂא אַחֲרוּ: י א וְיָת  
 גְבְרֵיָא דִּי בְתַרְע בֵּיתָא  
 מְחוּ בְשִׁבְרֵיָא  
 מְזַעֲרָא וְעַד רַבָּא  
 וְלֵאוּ לְאַשְׁכְּחָא תַרְעָא:  
 יב וַאֲמָרוּ גְבְרֵיָא לְלוּט

הָאֶחָד בְּא־לְגוּר וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט עֵתָהּ  
 נָרַע לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בְּאִישׁ בְּלוּט  
 מְאֹד וַיִּגְשׁוּ לְשֹׁבֵר הַדֶּלֶת: וַיִּשְׁלְחוּ  
 הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיִּבְיֵאוּ אֶת־לוּט  
 אֲלֵיהֶם הַבַּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת סָגְרוּ:  
 יא וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פָּתַח הַבַּיִת  
 הַכֹּהֵן בְּסַנּוּרִים מִקָּטָן וְעַד־גְּדוֹל וַיִּלְאוּ  
 לְמִצְאָה הַפֶּתַח: יב וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים  
 אֶל־לוּט עַד מִי־לְךָ פֶּה חָתָן וּבְנֵיךָ

## רש"י

הדלת. היא הסוכנת לנעול ולפתוח: (יא) פתח. הוא החלל שבו נכנסים ויוצאים: בסנורים. מכת עורון: מקטן ועד גדול. הקטנים החמילו בעצירה תמלה שנאמר מנער ועד זקן לפיכך התחילה הפורענות מהם (ב"ר): (יב) עד מי לך פה. פשוטו של מקרא מי יש לך עוד צעיר הזאת חוץ מאשתך וצנותיך צני: חתן ובניך ובנותיך. אם יש לך חתן או בנים וצנות הולא מן המקום: ובניך. צני צנותיך הנשואות ומדרש אגדה עוד, מאחר שעושין נבלה כזאת מי לך פתרון פה ללמד סניגוריא עליהם שכל הלילה היה מליץ עליהם טובות קרי ביה מי לך פה:

## עמרת רש"י

שהיה מליץ על האורחים אמרו האחד צא לגור. אדם נכרי דכתיב בא לגור לשון גרות ושפתי חכמים יחידי אתה צנינו דכתיב האחד שצאת לגור וישפוט שפוט ונעשית מוכים אומנו: הדלת. היא הסוכנת לנעול ולפתוח: (יא) פתח. הוא החלל שבו נכנסים ויוצאים: בסנורים. מכת עורון ולא שהכו אותם באיזה כלי מלחמה [גור אריה]: מקטן ועד גדול. מדלא כתיב קטנים וגדולים משמע [שפתי חכמים] הקטנים החמילו בעצירה תמלה שנאמר מנער ועד זקן לפיכך התחילה הפורענות מהם (ב"ר): (יב) עד מי לך פה. פשוטו של מקרא לא שאלו את לוט מי ממשפחתו יש לו עוד בסדום כיון דאמרו חתן ובניך ובנותיך משמע שידעו מי שייך למשפחתו [גור אריה] אלא כך אמרו מי יש לך עוד צעיר הזאת חוץ מאשתך וצנותיך צני: חתן ובניך ובנותיך. אם יש לך חתן או בנים וצנות הולא מן המקום: ובניך. צני צנותיך הנשואות מדכתיב חתן תחילה ואחר כך בניך ובנותיך משמע שקאי בניך ובנותיך על חתן דהיינו הבנות הנשואות [שפתי חכמים] עם ילדיהם [מזרח] ומדרש אגדה עוד, מאחר שעושין אנשי סדום נבלה כזאת מי לך מה לך [באור] עוד פתרון פה ללמד סניגוריא עליהם שכל הלילה היה לוט מליץ



עוד מן לך הקא  
 חתנא ובנדך ובנתך  
 וכל די לך בקרתא  
 אפיק מן אתרא: ג ארי  
 מחבלין אנחנא ית  
 אתרא הדין ארי  
 סגיאת קבלתהון קדם  
 " ושלחנא "   
 לחבלותה: ד ונפק לוט  
 ומליל עם חתנוהי  
 נסבי בנתיה ואמר  
 קומו פוקו מן אתרא  
 הדין ארי מחבל " ית  
 קרתא והוה כמחוד  
 בעיני חתנוהי:  
 טו וכמסק צפרא הוא  
 ודחיקו מלאכיא בלוט  
 למימר קום דבר ית  
 אתתך וית תרתין  
 בנתך דאשחכחן  
 מהימן עמד דילמא תלקי בחובי קרתא:

ובנתך וכל אשר לך בעיר הוצא  
 מן המקום: ג כי משחתים אנחנו  
 את המקום הזה כי גדלה צעקתם  
 את פני יהוה וישלחנו יהוה  
 לשחתה: ד ויצא לוט וידבר אל  
 חתניו ו לקחי בנתיו ויאמר קומו  
 צאו מן המקום הזה כי משחת  
 יהוה את העיר ויהי כמצחק בעיני  
 חתניו: טו וכמו השחר עלה ויאיצו  
 המלאכים בלוט לאמר קח את  
 אשתך ואת שתי בנותיך הנמצאות  
 פן תספה בעון העיר: טז ויתמהמה ו

מהימן עמד דילמא תלקי בחובי קרתא: טז ואתעכב ואתקיפו גבריאי בידיה ובידא

רש"י

(יד) חתניו. שתי צנות נשואות היו לו זעיר: דקחי בנתיו. שאלתן שצבית היו ארוכות להם (ז"ר):  
 (טו) ויאיצו. כמרגומו ודחיקו מהרוהו: הנמצאות. המזומנות לך צבית להלילס ומדרש אגדה יש וזה ישונו  
 של מקרא: תספה. תהיה כלה. עד מוס כל הדור (דברים ז יד) ממורגס עד דסף כל דרא:  
 (טז) ויתמהמה. כדי להליל את ממונו:

עמדת רש"י

עליהם טוונות אף שידע שרובם רשעים אבל שהמלאכים ישחיתו אותם לא רצה [גור אריה] קרי  
 ציה כאילו כתיב מי לך פה עם סגול: (יד) חתניו. מעוט רבים שנים שמי צנות נשואות היו  
 לו זעיר: דקחי בנתיו. אינם חתניו אלא בא לאמר שאלתן שצבית היו ארוכות להם (ז"ר)  
 כאילו כתיב כאן וידבר אל חתניו ואל לוקחי בנותיו [שפתי חכמים]: (טו) ויאיצו. כמרגומו  
 ודחיקו מהרוהו: הנמצאות. המזומנות לך צבית להלילס שהן ארוכות לכן הן עוד בבית לאפוקי  
 הנשואות שאינן מזומנות בבית [מזרח] ומדרש אגדה יש וזה ישונו של מקרא: תספה. תהיה  
 כלה. עד מוס כל הדור (דברים ז יד) ממורגס עד דסף כל דרא: (טז) ויתמהמה. תרגום

וַיַּחְזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבִידֵי אִשְׁתּוֹ  
 וּבִידֵי שְׁתֵּי בָנָתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו  
 וַיִּצְאָהוּ וַיִּנְחָהוּ מִחוּץ לְעִיר: י וַיְהִי  
 כְּהוֹצִיאֵם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַמַּלְטָה  
 עַל-נַפְשֶׁךָ אֶל-תְּבִיט אַחֲרֶיךָ וְאֶל-  
 תַּעֲמֹד בְּכָל-הַכֹּפֶר הֵהָרָה הַמַּלְטָה  
 פֶּן-תִּסָּפֶה: יח וַיֹּאמֶר לוֹט אֵלֵהֶם אֶל-

דארתתיה וכיד תרתין  
 בנתיה ברחם (ניי) כד  
 חם) יי עלוהי ואפקוהי  
 ואשרוהי מברא  
 לקרתא: י ויהוא כד  
 אפיקו יתהון לברא  
 ואמר חוס על נפשך  
 לא תסתכי לאחורך  
 ולא תקום בכל  
 מישרא לטורא אשתוב  
 דלמא תלקי: יח ואמר

רש"י

ויחזיקו. אחד מהם היה שליח להצילו ומצדו להפוך את סדום לכך נאמר ויאמר המלט ולא נאמר ויאמרו (ב"ר): (יז) המלט על נפשך. דיך להציל נפשות אל תחוס על הממון: אף תביט אחריך. אמה הרשעת עמהם וזכות אברהם אמה נגול ואיך כדאי לראות צפורענותם ואתה נגול (ב"ר): בכ"ה הכבר. ככר הירדן: ההרה המלט. אלל אברהם צרח שהוא יושב צהר שנאמר (לעיל יב ט) ויעתק משם ההרה. ואף עכשיו היה יושב שם שנאמר (לעיל יג ג) עד המקום אשר היה שם אהלה צחלה ואף על פי שכתוב ואהל אברם וגו' אהלים הרבה היו לו ונמשכו עד חברון. המלט לשון השמטה וכן כל המלטה שצמקרא אשמוז"ר בלע"ו (ענטשליפפען) וכן (ישעיה סו ז) והמליטה זכר שנשמט העוצר מן הרחם (תהלים קכד ל) כלפור נמלטה (ישעיה מו ב) לא יכלו מלט משא פירושו להשמט משא הרעי שננקבהם: (יח) אף נא אדני. (שבעות לה): רבותיו אמרו שם זה קדש שנאמר בו להחיות את נפשי מי שיש צדו להחיות

עפרת רש"י

אונקלוס ואתעכב כדי להציל את ממנו שלא היה ראוי להיות ניצול ועל זה נופל לשון עיכוב (גור אריה): ויחזיקו. שני המלאכים גם המלאך המהפך דחה אותו לחוץ שלא יקח הממון שהיה ראוי להיות נאבד (גור אריה), אבל רק אחד מהם היה שליח להצילו ומצדו להפוך את סדום לכך נאמר ויאמר המלט ולא נאמר ויאמרו (ב"ר): (יז) המלט על נפשך. על נפשך למה לי (גור אריה) דיך להציל נפשות אל תחוס על הממון: אף תביט אחריך. אמה הרשעת עמהם וזכות אברהם אמה נגול ואיך כדאי לראות צפורענותם ואתה נגול (ב"ר): בכ"ה הכבר. ככר הירדן: ההרה המלט. אלל אברהם צרח שהוא יושב צהר שנאמר (לעיל יב ט) ויעתק משם ההרה. ואף עכשיו היה יושב שם שנאמר (לעיל יג ג) עד המקום אשר היה שם אהלה צחלה ואף על פי שכתוב ואהל אברם וגו' אהלים הרבה היו לו ונמשכו עד חברון. המלט לשון השמטה וכן כל המלטה שצמקרא אשמוז"ר בלע"ו (ענטשליפפען) וכן (ישעיה סו ז) והמליטה זכר שנשמט העוצר מן הרחם (תהלים קכד ל) כלפור נמלטה (ישעיה מו ב) לא יכלו מלט משא פירושו להשמט משא הרעי שננקבהם: (יח) אף נא אדני. (שבעות לה): רבותיו אמרו שם זה קדש שנאמר בו להחיות את נפשי

נָא אֲדַנִּי: יֵשׁ הִנֵּה־נָא מְצָא עֲבֹדְךָ חֵן  
 בְּעֵינֶיךָ וְתַגְדֵּל חֶסֶדְךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ  
 עִמָּדִי לְהַחְיוֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאַנְכִי לֹא  
 אוֹכַל לְהַמְלִט הָהָרָה פֶּן־תִּדְבַקְנִי  
 הָרָעָה וּמָתִי: כ הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת

לוט להון בקעו בען  
 רבוני (ני יי): יט הא  
 בען אשכח עבדך  
 רחמין קדמך ואסגיתא  
 טיבותך די עבדת עמי  
 לקימא ית נפשי ואנא  
 לית אנא יכיל  
 לאשתובא לטורא  
 דילקא תערענני

בשעה ואימות: כ הא בען קרחה הרא קריבא למעירוק לתמן והיא זעירא אשתוב

רש"י

ולחיות ותרגומו זכעו כען ה': א' נא. אל תאמרו אלי להמלט ההרה: נא. לשון בקשה: (יט) פן  
 תדבקני הרעה. כשהייתי אלל אנשי קדום היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה בני העיר והייתי נראה לדיק  
 וכדאי להנצל וכשאנא אלל לדיק אני כרשע. וכן אמרה הזרפית לאליהו (מ"א יז יח) זאת אלי להזכיר את  
 עוני עד שלא זאת אללי היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה עמי ואני נדקת ביניהם ומשבחת אללי לפי  
 מעשיך אני רשעה (ז"ר): (כ) העיר הזאת קרבה. (שבת י:) קרובה ישיבתה, נתישבה מקרוב לפיכך לא  
 נתמלאה קאתה עדיין ומה היא קריבתה, מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתישב איש איש  
 במקומו והיא היתה בשנת מות פלג ומשם ועד כאן נ"ב שנה שפלג מת בשנת מ"ח לאברהם. כיצד, פלג  
 חי אחרי הולידו את רעו ר"ט שנה לא מהם ל"ב כשנולד שרוג (לעיל יא כ) ומשרוג עד שנולד נחור ל'  
 הרי ק"ב ומנחור עד שנולד תרח כ"ט הרי ז"א ומשם עד שנולד אברהם ע' הרי קס"א תן להם מ"ח  
 הרי ר"ע ואותה שנה היתה שנת הפלגה ומשנתרבה קדום היה אברהם בן ז"ט שנה הרי מדור הפלגה  
 עד כאן נ"ב שנה ולוער איחרה ישיבתה אחרי ישיבת קדום ותברותיה שנה אחת הוא שנאמר המלטה נא.  
 נא צגימטריא נ"א:

עטרת רש"י

מי שיש צידו להמית ולהחיות ותרגומו זכעו כען ה': א' נא. אל תאמרו אלי להמלט ההרה  
 ועוד בבקשה ממך ה' הנה נא מצא עבדך חן בעיניך וגו' [מזרחי]: נא. לשון בקשה. ואינו לשון  
 "עתה לא אבל יותר מאוחר כן" כי לא רצה לוט להמלט ההרה אצל אברהם לא עתה ולא  
 לעולם שלא יהיה נראה אצלו כרשע כמו שפשר"י בפסוק הבא [מזרחי]: (יט) פן תדבקני  
 הרעה. כשהייתי אלל אנשי קדום היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה בני העיר והייתי נראה  
 לדיק וכדאי להנצל וכשאנא אלל לדיק אני כרשע. וכן אמרה הזרפית לאליהו (מ"א יז יח) זאת  
 אלי להזכיר את עוני עד שלא זאת אללי היה הקב"ה רואה מעשי ומעשה עמי ואני נדקת  
 ביניהם ומשבחת אללי לפי מעשיך אני רשעה (ז"ר): (כ) העיר הזאת קרבה. אין לו לומר  
 שהעיר קרובה כי ראו זאת [גור אריה] אלא הכתוב בא להגיד כי (שבת י:) קרובה ישיבתה,  
 נתישבה מקרוב לפיכך לא נתמלאה קאתה עדיין ומה היא קריבתה, מדור הפלגה שנתפלגו  
 האנשים והתחילו להתישב איש איש במקומו והיא היתה בשנת מות פלג ומשם ועד כאן נ"ב  
 שנה שפלג מת בשנת מ"ח לאברהם. כיצד, פלג חי אחרי הולידו את רעו ר"ט שנה לא מהם  
 ל"ב כשנולד שרוג (לעיל יא כ) ומשרוג עד שנולד נחור ל' הרי קס"א ומנחור עד שנולד תרח

קִרְבָּה לָנוּם שָׁמָּה וְהוּא מִצְעֵר  
 אֲמַלְטָה נָא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעֵר הוּא  
 וְתַחִי נַפְשִׁי: רביעי כא וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה  
 נִשְׂאֹתַי פְּנִיךָ גַם לְדַבֵּר הִזְוֵה לְבִלְתִּי  
 הַפְּכִי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: כב מִהֵרָ  
 הַמִּלֵּט שָׁמָּה כִּי לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת  
 דְּבָר עַד־בְּאֵךְ שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא  
 שֵׁם־הָעִיר צוּעֵר: כג הַשְּׁמֵשׁ יֵצֵא עַל־

בְּעֵן תִּפְּזוּ הֵלֵא זְעִירָא  
 הוּא וְתַתְּקִים נַפְשִׁי:  
 כא וַאֲמַר לִיהּ הָא  
 נְסִיבִית אַפְדֵּי אַף  
 לַפְתָּנָמָא הַדִּין בְּדִיל  
 דְּלֹא לְמַהֲפֵד יֵת קִרְתָּא  
 דְּבַעֲיָתָא עֲלֵה: כב אוּחִי  
 לְאִשְׁתּוֹב תִּפְּזוּ אֲרִי לֹא  
 אֲכוּל לְמַעַבְדֵּי פְתָנָמָא  
 עַד מִיְתָד לְתִפְּזוּ עַל  
 כֵּן קָרָא שְׁמָא דְקִרְתָּא  
 צוּעֵר: כג שְׁמֵשׁא נִפְקָא  
 עַל אֲרֵעָא וְלוֹט עַל

רש"י

ה'לא מצער הוא. והלא עונותיה מועטין ויכול אמה להניחה. ותחי נפשי. זה, זהו מדרשו. ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה היא ואנשים צה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי זה: (כא) גם לדבר הזה. לא דייך שאתה ניצל אלא אף כל העיר אציל בגלגך: הפכי. הופך אני כמו (להלן מח ה) עד צואי (לעיל טו יג) אחרי רואי (ירמיה לא יט) מדי דברי צו: (כב) כי לא אוכל לעשות. זה עונשן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנטנו ותלו הדבר בעלמך לפיכך לא זו משם עד שהזקקו לומר שאין הדבר נרשותן (צ"ר): כי לא אוכל. לשון יחיד מכאן אמה למד שהאחד הופך והאחד מניל שאין שני מלאכים נשלמים לדבר אחד: על כן קרא שם העיר צוער. על שם והיא מצער:

עמרת רש"י

כ"ט הרי צ"א ומשם עד שגולד אברהם ע' הרי קס"א תן להם מ"ח שנה מחיי אברהם עד שמת פלג [מזרח] הרי ר"ט ולוחה שנה הימה שנת הפלגה ומשנתרצה קדום היה אברהם בן צ"ט שנה הרי מדור הפלגה עד כאן נ"צ שנה ונער איחרה ישיבתה אחרי ישיבת קדום ומצרותיה שנה אחת הוא שנאמר המלטה נא. נא צגימטריא נ"א: ה'לא מצער הוא. מתוך ששיבתו קרובה והלא עונותיה מוצערין כלומר [מזרח] מועטין ויכול אמה להניחה. ותחי נפשי. זה, זהו מדרשו. ופשוטו של מקרא הלא מצער היא עיר קטנה היא ואנשים צה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי זה: (כא) גם לדבר הזה. גם בא לרבות [מזרח] לא דייך שאתה ניצל אלא אף כל העיר אציל בגלגך: הפכי. הופך אני ולא הופך אותי [מזרח] כמו (להלן מח ה) עד צואי (לעיל טו יג) אחרי רואי (ירמיה לא יט) מדי דברי צו: (כב) כי לא אוכל לעשות. למה אמר, בלי זה היה מזוז אותו יותר אלא זה עונשן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנטנו במקום לומר כי משחית ה' [גור אריה] ותלו הדבר בעלמך לפיכך לא זו משם עד שהזקקו לומר שאין הדבר נרשותן (צ"ר): כי לא אוכל. לשון יחיד מכאן אמה למד שהאחד הופך והאחד מניל שאין שני מלאכים נשלמים לדבר אחד: על כן קרא שם העיר צוער. על שם והיא מצער:

הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צִעֲרָה: כִּד וַיְהוּהַ  
הַמְטִיר עַל-סְדֹם וְעַל-עַמֹּרָה גִפְרִית  
וְאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן-הַשָּׁמַיִם:  
כִּה וַיַּהֲפֹךְ אֶת-הָעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל-

לְצוּעֵר: כִּד וַיִּי אֲמַטֵּר  
עַל סְדוֹם וְעַל עַמּוֹרָה  
גִּפְרִיתָא וְאַשְׁתָּא מִן  
קָדָם יי מִן שְׁמַיָּא:  
כִּה וַיַּהֲפֹךְ יְת קְרוּיָא  
הָאֵלִין וְיֵת כָּל מִישְׂרָא  
וְיֵת כָּל יְתָבִי קְרוּיָא

רש"י

(כד) 'וה' המטיר. כל מקום שנאמר 'וה' הוא וצ"ל: המטיר על סדום. צעלות השחר כמו שנאמר וכמו השחר עלה שעה שהלכנה עומדת צרקיע עם החמה לפי שהיו מהם עובדין לחמה ומהם ללכנה אמר הקב"ה אם אפרע מהם ציוס יהיו עובדי הלכנה אומרים אלו היה צלילה כשהלכנה מושלת לא היינו חרדין ואם אפרע מהם צלילה יהיו עובדי החמה אומרים אלו היה ציוס כשהחמה מושלת לא היינו חרדין [לכך כתיב וכמו השחר עלה ונפרע מהם בשעה שהחמה והלכנה מושלים (צ"ר)]: המטיר וגו' גפריית ואש. נתחלה מטר ונעשה גפריית ואש (מכילתא בשלח): בואת ה'. דרך המקראות לדבר כן כמו נשי למך (לעיל ד כג) ולא אמר נשי. וכן אמר דוד (מ"א א לג) קחו עמכם את עבדי אדניכם ולא אמר מעבדי וכן (אסתר ח ח) אחשוורוש אמר בשם המלך ולא אמר בשמי אף כהן אמר מאת ה' ולא אמר מאתו: מן השמים. הוא שאמר הכתוב (איוב לו לא) כי גם ידין עמים וגו' כשצא ליסר את הנריות מציא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום וכשצא להוריד המן מן השמים (שמות עז ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (סנהדרין לת.): (כה) ויהפך את הערים וגו'. ארבעתן יושנות נסלע אחד והפכן

עמרת רש"י

(כד) 'וה' המטיר. כל מקום שנאמר 'וה' שהו"ו תוספת היא ואין לה טעם באותו מקום הכוונה הוא וצ"ל: המטיר על סדום. מה שאין כן למשל בפסוק 'וה' נתן את חן העם ששם בא להגיד שקיים מה שכבר נדר [מזרחי]: המטיר על סדום. לא קאי אקרא שלפניו השמש יצא על הארץ ולוט בא צערה ואחר כך כשבא לצוער המטיר אלא ה' כבר המטיר צעלות השחר כמו שנאמר וכמו השחר עלה שעה שהלכנה עומדת צרקיע עם החמה לפי שהיו מהם עובדין לחמה ומהם ללכנה אמר הקב"ה אם אפרע מהם ציוס יהיו עובדי הלכנה בשאר המקומות אומרים אלו היה צלילה כשהלכנה מושלת לא היינו חרדין ומרוב פחד מדברים על עצמם [שפתי חכמים] ואם אפרע מהם צלילה יהיו עובדי החמה אומרים אלו היה ציוס כשהחמה מושלת לא היינו חרדין [לכך כתיב וכמו השחר עלה ונפרע מהם בשעה שהחמה והלכנה מושלים (צ"ר)]: המטיר וגו' גפריית ואש. נתחלה מטר כי המטיר שייך רק על מטר [מזרחי] ונעשה גפריית ואש (מכילתא בשלח): בואת ה'. מאתו מיבעי ליה [מזרחי] דרך המקראות לדבר כן כמו נשי למך (לעיל ד כג) ולא אמר נשי. וכן אמר דוד (מ"א א לג) קחו עמכם את עבדי אדניכם ולא אמר מעבדי וכן (אסתר ח ח) אחשוורוש אמר בשם המלך ולא אמר בשמי אף כהן אמר מאת ה' ולא אמר מאתו: מן השמים. הוא שאמר הכתוב (איוב לו לא) כי גם ידין עמים וגו' כשצא ליסר את הנריות מציא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום וכשצא להוריד המן מן השמים (שמות עז ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים [מזרחי] הטל מן השמים (סנהדרין לת.): (כה) ויהפך את הערים וגו'. ארבעתן ולא חמשה כמו שנגזרה הגזרה כי תפלתו של לוט

הַכָּפֹר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָעָרִים וְצִמָּח  
הָאֲדָמָה: כו וַתֵּבֵט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו  
וַתְּהִי נֹצֵיב מֵלֶחַ: כז וַיִּשְׁכַּם אֲבִרְהָם  
בְּבֶקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם  
אֶת־פָּנָיו יְהוָה: כח וַיִּשְׁקֹף עַל־פָּנָיו  
סָדוֹם וְעִמּוֹרָה וְעַל כָּל־פָּנָיו אֶרֶץ  
הַכָּפֹר וַיֵּרָא וְהִנֵּה עָלָה קִיטּוֹר הָאָרֶץ  
כְּקִיטּוֹר הַכַּבְּשֵׁן: כט וַיְהִי בַשַּׁחַת  
אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכָּפֹר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים  
אֶת־אֲבִרְהָם וַיִּשְׁלַח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ  
הַהֶפְכָּה בְּהֶפְךְ אֶת־הָעָרִים אֲשֶׁר־  
יָשָׁב בָּהֶן לֹט: ל וַיַּעַל לֹט מִצֹּעַר

וְצִמָּחָא דְאַרְעָא: כו וְאִסְתְּכִיאת אֶתְתִּיהּ  
מִבְּתָרוּהִי וְתוֹת קָמָא  
דְּמִלְחָא: כז וַאֲקָדִים  
אֲבִרְהָם בְּצַפְרָא  
לְאַתְרָא דְשִׁמְשׁ תַּמָּן  
בְּצִלוֹ קָדָם יי:  
כח וְאִסְתְּכִי עַל אִפֵּי  
סָדוֹם וְעִמּוֹרָה וְעַל כָּל  
אִפֵּי אֲרָעָא דְמִישְׂרָא  
וְחִזָּא וְהִיא סְלִיק תַּנְנָא  
דְאַרְעָא כְּתַנְנָא  
דְאַתּוּנָא: כט וְהוּהוּ  
בְּחַבְלוֹת (נ"י בְּד חֶבֶל)  
יֵת קְרוֹי מִישְׂרָא  
וְדָבִיר יֵת אֲבִרְהָם  
וַיִּשְׁלַח יֵת לֹט מִגּוֹ  
הַפְּכָתָא בְּד הַפְּךְ יֵת  
קְרוֹיָא דִּי הוּהוּ יֵתֵב  
בְּהֵן לֹט: ל וַסְּלַק לֹט

רש"י

מלמעלה למטה שנאמר (איוב כח ט) בחלמיש שלח ידו וגו' (צ"ר): (כו) ותבט אשתו מאחוריו. מאחוריו של לוט (צ"ר): ותהי נציב מלח. (צ"ר) צמלח חטאה וצמלח לקמה אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו אמרה לו אף המנהג הרע הזה אמה צא להנהיג במקום הזה: (כח) קיטור. תימור קיטור של עשן (צרכות מג.) טורק"א (צרעננפאקקעל) צלע"ו: כבשן. חפירה ששורפין צה אה האצנים לסיד וכן כל כצשן שצמורה: (כט) ויזכר אלהים את אברהם. (צ"ר) מהו זכירתו של אברהם על לוט נזכר שהיה לוט יודע

עטרת רש"י

הועילה להציל את צוער וארבעה הערים היו יושבות בצלע אחד לכן נאמר ויהפך ולא וישחית והפכן עם הסלע [שפתי חכמים] מלמעלה למטה שנאמר (איוב כח ט) בחלמיש שלח ידו וגו' (צ"ר): (כו) ותבט אשתו מאחוריו. מדלא כתיב מאחריה אם כן הכי פירושו כשהיתה מאחוריו של לוט (צ"ר) היתה מבטת [שפתי חכמים]: ותהי נציב מלח. (צ"ר) צמלח חטאה וצמלח לקמה אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו אמרה לו אף המנהג הרע הזה אמה צא להנהיג במקום הזה: (כח) קיטור. תימור קיטור של עשן (צרכות מג.) טורק"א torch אבוקה, לפיד (צרעננפאקקעל) צלע"ו: כבשן. חפירה ששורפין צה אה האצנים לסיד וכן כל כצשן שצמורה: (כט) ויזכר אלהים את אברהם. (צ"ר) מהו זכירתו של אברהם על לוט נזכר שהיה לוט

וַיֵּשֶׁב בְּהָר וְשְׁתֵי בָנָיו עִמּוֹ כִּי יָרָא  
 לָשֶׁבֶת בְּצוּעַר וַיֵּשֶׁב בַּמְעָרָה הַזֹּאת  
 וְשְׁתֵי בָנָיו: לֹא וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־  
 הַצְעִירָה אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בְּאָרֶץ  
 לָבוֹא עָלֵינוּ כְּדָרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ: לֹב לָכֵה  
 נִשְׁקָה אֶת־אָבִינוּ יִין וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ  
 וְנַחֲיָה מֵאָבִינוּ זָרַע: לֹב וַתִּשְׁקֶינּוּ אֶת־  
 אָבִיהֶן יִין בְּלֵילָה הַזֹּאת וַתָּבֵא הַבְּכִירָה  
 וַתִּשְׁכַּב אֶת־אָבִיהָ וְלֹא־יָדַע בְּשֹׁכְבָהּ

מצוער ויתב במוֹרָא  
 ותרתיִן בנתייה עמיה  
 ארי דחיל למתב  
 בצוער ויתב במערתא  
 הוא ותרתיִן בנתייה:  
 לא ואמרת רבתא  
 לערתא אבונא סיב  
 וגבר לית בארעא  
 למיעל עלנא באורח  
 כל ארעא: לב איתא  
 נשקי ית אבונא חמרא  
 ונשכוב עמיה ונקים  
 מאבונא בנין:  
 לב ואשקיאה ית אביהן  
 חמרא בליליא הוא

ועלת רבתא ושכיבא עם אבוקא ולא ידע במשכבה ובקימה:

## רש"י

ששרה אשתו של אברהם ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא ולא גלה הדבר שהיה חס עליו לפיכך חס הקב"ה עליו: (ל) כי ירא לשבת בצוער. לפי שהיתה קרוזה לסדום: (לא) אבינו זקן. ואם לא עכשיו אימתי שמה ימות או יפסוק מלהוליד: ואיש אין בארץ. סגורות היו שכל העולם נחרב כמו דור המבול (צ"ר): (לב) ותשקין וגו'. יין נודמן להן צמעה להוליא מהן שני אומות (צ"ר): ותשכב את אביה. וצמעה כתיב ותשכב עמו צמעה לפי שלא פתחה צונות אלא אחותה למדתה, חיסך עליה הכתוב ולא פירש גנותה אצל צמעה שפתחה צונות פרסמה הכתוב צמפורש:

## עמרת רש"י

ידע ששרה אשתו של אברהם ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא ולא גלה הדבר שהיה לוֹט חס עליו שלא יהרגו את אברהם על דבר שרה לפיכך חס הקב"ה עליו חזר לו הטובה שעשה לאברהם [גור אריה]: (ל) כי ירא לשבת בצוער. לפי שהיתה קרוזה לסדום והיה ירא מן הגפרית והאש שהקב"ה מוריד על סדום שיבא שריפה והיוק על יושבי צוער [גור אריה]: (לא) אבינו זקן. ואם לא עכשיו אימתי שמה ימות או יפסוק מלהוליד: ואיש אין בארץ. סגורות היו שכל העולם נחרב כמו דור המבול (צ"ר): (לב) ותשקין וגו'. מנין להם יין בצמעה אלא יין נודמן להן צמעה זימן להם הקב"ה יין [שפתי חכמים] להוליא מהן שני אומות (צ"ר): ותשכב את אביה. וצמעה כתיב ותשכב עמו ומשגרי הלשון דרשו צמעה לפי שלא פתחה צונות אלא אחותה למדתה, חיסך עליה הכתוב ולא פירש גנותה דלא נאמר בה ותשכב את אביה [גור אריה] אצל צמעה שפתחה צונות פרסמה הכתוב צמפורש:

\* וּבְקוֹמָהּ: לֹד וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַתֹּאמֶר  
 הַבְּכִירָה אֶל־הַצֵּעִירָה הִין־שְׁכַבְתִּי  
 אִמֶּשׁ אֶת־אָבִי נִשְׁקֵנוּ יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה  
 וּבֹאִי שֹׁכְבִי עִמּוֹ וְנַחֲיָה מֵאֲבִינוּ זֶרַע:  
 לָהּ וַתִּשְׁקֶינָה גַם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־  
 אָבִיהֶן יַיִן וַתִּקַּם הַצֵּעִירָה וַתִּשְׁכַּב  
 עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשֹׁכְבָהּ וּבְקַמָּהּ:  
 לוֹ וַתַּהַרְיֶנָּה שְׁתֵּי בָנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן:  
 לוֹ וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֶן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ  
 מוֹאֵב הוּא אָבִי־מוֹאֵב עַד־הַיּוֹם:  
 לָהּ וַהַצֵּעִירָה גַם־הוּא יָלְדָה בֶן וַתִּקְרָא

לֹד וְהוּא בְיוֹמָא  
 דְּבַתְרוּהִי וְאָמְרַת  
 רַבְתָּא לְזַעְרָתָא הָא  
 שְׁכִיבִית רַמְשָׁא עִם  
 אָבִיא נִשְׁקֵנָה חֲמָרָא  
 אָף בַּלַּיְלָא וְעוֹלִי  
 שְׁכִיבִי עִמִּיהּ וְנִקְיָם  
 מֵאֲבוּנָא בְּנִין:  
 לָהּ וְאִשְׁקִיָּהּ אָף  
 בַּלַּיְלָא הַהוּא יָת  
 אָבוּהֶן חֲמָרָא וְקַמַת  
 זַעְרָתָא וּשְׁכִיבַת עִמִּיהּ  
 וְלֹא יָדַע בְּמִשְׁכָּבָהּ  
 וּבְקַמָּהּ: לוֹ וְעַדִּיאַן  
 תַּרְסִין בְּנַת לוֹט  
 מֵאֲבוּהֶן: לוֹ וַיֵּלֶדֶת  
 רַבְתָּא בְּרַ וְקַרַת שְׁמִיהּ  
 מוֹאֵב הוּא אָבוּהוֹן

\* נקוד על ר

דְּמוֹאֵבָא עַד יוֹמָא דִּין: לָהּ וְזַעְרָתָא אָף הִיא יָלְדֵת בְּרַ וְקַרַת שְׁמִיהּ בְּרַ עַמִּי הוּא

רש"י

ובקומה. של צמירה נקוד הו"ו הרי הוא כאלו לא נכתב לומר שבקומה ידע ואף על פי כן לא נשמר ליל שני מלשמות (צ"ר) [אמר רבי לוי כל מי שהוא להוט אחר צולמוס של עריות לסוף מאכילים אותו מנשרון]: (לו) ותהרין וגו'. אף על פי שאין האשה מתעברת מציאה ראשונה אלו שלטו בעלמן והולילו עדותן לחון ומעברו מציאה ראשונה (צ"ר): (לו) מואב. זו שלא היטה לנועה פירשה שמאציה הוא אבל צעירה קראתו בלשון נקיה וקבלה שכר צימי משה שנאמר צני עמון (דברים ז יט) ואל תחגר צם, כלל וצמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם צם אבל לצערן התיר לו:

עמרת רש"י

ובקומה. של צמירה נקוד הו"ו הרי הוא כאלו לא נכתב כאילו כתיב ובקימה לומר שבקומה ידע ששכבה עמו אבל לא ידע שקמה מן התשמיש [גור אריה] ואף על פי כן לא נשמר ליל שני מלשמות (צ"ר) [אמר רבי לוי כל מי שהוא להוט אחר צולמוס חולי האוחז מחמת רעבון (רש"י יומא פג.) של עריות לסוף מאכילים אותו מנשרון]: (לו) ותהרין וגו'. אף על פי שאין האשה מתעברת מציאה ראשונה אלו שלטו רבעו בעלמן והולילו עדותן הבחולים שהם עדות של אשה שלא זנתה [גור אריה] לחון ומעברו מציאה ראשונה (צ"ר): (לו) מואב. זו שלא היטה לנועה פירשה שמאציה הוא אבל צעירה קראתו בלשון נקיה בן עמי וקבלה שכר צימי משה שנאמר צני עמון (דברים ז יט) ואל תחגר צם, כלל וצמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם צם אבל לצערן התיר לו:



אברהון דבני עמון עד  
 יומא דין: א ונטל מתמן  
 אברהם לארעא דרומא  
 ויתב בין רקס ובין  
 חגרא ואתותב בגרר:  
 ב ויאמר אברהם על  
 שרה אתתיה אחתי  
 היא ושלח אבימלך  
 מלכא דגרר ודבר ית  
 שרה: ג ואתא מימר מן  
 קדם יי לות אבימלך  
 בחלמא דליליא ויאמר  
 ליה הא את מית על  
 עיסק אתתא דדברתא  
 והיא אתת גבר:  
 ד ואבימלך לא קרב  
 לותה ויאמר יי העם  
 אף זכאי תקטול:

שמו בן-עמי הוא אבי בני-עמון עד-  
 היום: ס כ א ויסע משם אברהם  
 ארצה הנגב וישב בין-קדש ובין  
 שור ויגר בגרר: ז ויאמר אברהם  
 אל-שרה אשתו אחתי הוא וישלח  
 אבימלך מלך גרר ויקח את-שרה:  
 ח ויבא אלהים אל-אבימלך בחלום  
 הלילה ויאמר לו הנך מת על-  
 האשה אשר-לקחת והוא בעלת  
 בעל: ט ואבימלך לא קרב אליה  
 ויאמר אדני הגוי גם-צדיק תהרג:

רש"י

כ (א) ויסע משם אברהם. כשראה שחרכו הכרכים ופסקו העוצרים והשצים נסע לו משם דבר אחר להתרחק מלוט שינא עליו שם רע שזא על צנותיו (ב"ר): (ב) ויאמר אברהם. כאן לא נטל רשות אלא על כרחו שלא צטונתה לפי שכבר לוקחה לביט פרעה על ידי כן: אל שרה אשתו. על שרה אשתו כיוצא בו (ש"א ד יט) אל הלקח ארון וגוי' (שם כא) ואל חמיה. שניהם נלשון על: (ד) לא קרב אליה. המלאך מנעו כמו שנאמר לא נתחך לנגוע אליה: הגוי גם צדיק תהרג. אף אם הוא לדיק מהרגנו שמה כן דרכך לאצד האומות חסם כן עשית לדור המצול ולדור הפלגה אף אני אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר להרגני (ב"ר):

עמרת רש"י

כ (א) ויסע משם אברהם. כשראה שחרכו הכרכים ופסקו העוצרים והשצים ובזה פסקה הצדקה מביתו [מורחז] נסע לו משם דבר אחר שהוא רחוק הרבה [שפתי חכמים] להתרחק מלוט שינא עליו שם רע שזא על צנותיו (ב"ר): (ב) ויאמר אברהם. כאן לא נטל רשות לומר לה אמרי נא אחותי את אלא על כרחו שלא צטונתה לפי שכבר לוקחה לביט פרעה על ידי כן שאברהם אמר אחותי היא [מורחז]: אל שרה אשתו. על שרה אשתו אמר לאחרים אחותי היא ולא דבר אל שרה אשתו דאם לא כן היה לו לומר אחותי את [גור אריה] כיוצא בו (ש"א ד יט) אל הלקח ארון וגוי' (שם כא) ואל חמיה. שניהם נלשון על: (ד) לא קרב אליה. כי המלאך מנעו כמו שנאמר לא נתחך לנגוע אליה: הגוי גם צדיק תהרג. אף אם

ה הלא הוא אמר לי  
 אחתי היא והיא אף  
 היא אמרת אחי הוא  
 בקשיטות לבי  
 ובזבאות ידי עבדית  
 דא: ו ואמר ליה מימר  
 מן קדם יי בחלמא  
 אף קדמי גלי ארי  
 בקשיטות לבך עבדת  
 דא ומנעית אף אנא  
 יתך מלמחמי קדמי  
 על פן לא שבקתיך  
 למקרב לותה: ו וכען  
 אתיב אחת נבא ארי נביא הוא ויצלי עלך ותחי ואם ליתך מתיב דע ארי מימת

ה הלא הוא אמר לי אחתי הוא  
 והיא גם הוא אמרה אחי הוא  
 בתם לבי ובנקון פפי עשיתי זאת:  
 ו ויאמר אליו האלהים בחלום גם  
 אנכי ידעתי כי בתם לבבך עשית  
 זאת ואחשך גם אנכי אותך מחטו-  
 לי על-כן לא-נתתיך לנגע אליה:  
 ו ועתה השב אשת-האיש כי-נביא  
 אתיב אחת נבא ארי נביא הוא ויצלי עלך ותחי ואם ליתך מתיב דע ארי מימת

רש"י

(ה) גם הוא. לרבות עבדים וגמלים וסמורים שלה, את כולם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא: בתם לבבי. שלא דמיתי לחטוא: ובנקין כפי. נקי אני מן החטא שלא נגעתי בה: (ו) ידעתי כי בתם לבבך וגו'. אמת שלא דמיית מתחלה לחטוא אבל נקיון כפיס אין כאן: לא נתתיך. לא ממך היה שלא נגעתי בה אלא חשכתי אני אותך מחטוא ולא נתתי לך כח וכן (לקמן לא ז) ולא נתנו אלהים וכן (שופטים טו א) ולא נתנו אביה לבוא: (ז) השב אשת האיש. ואל תהא סבור שמה תתגנה בעיניו ולא יקבלנה או ישנאך ולא יתפלל עליך (אמר לו אבימלך ומי מפרסמו שלא נגעתי בה אמר לו): כי נביא הוא. יודע שלא נגעתי בה לפיכך יתפלל בעדך (צ"ק כג).

עמרת רש"י

הגוי כלומר האומה [גור אריה] הוא לדיק תהרגנו שמה כן דרכך לאכד האומות חנם כן עשית לדור המצול ולדור הפלגה אף אני אומר שהרגתם על לא דבר כשם שאתה אומר להרגני (צ"ר): (ה) גם הוא. לרבות עבדים וגמלים מנהיגי הגמלים וסמורים מנהיגי החמורים [שפתי חכמים] שלה, את כולם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא: בתם לבבי. שלא דמיתי לחטוא: ובנקין כפי. נקי אני מן החטא שלא נגעתי בה: (ו) ידעתי כי בתם לבבך וגו'. אמת שלא דמיית מתחלה לחטוא אבל נקיון כפיס אין כאן מדלא אמר לו ה' גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך "ובנקין כפיך" עשית זאת [מזרחי]: לא נתתיך. לא ממך היה שלא נגעתי בה אלא חשכתי אני אותך מחטוא ולא נתתי לך כח וכן (לקמן לא ז) ולא נתנו אלהים וכן (שופטים טו א) ולא נתנו אביה לבוא: (ז) השב אשת האיש. ואל תהא סבור שמה תתגנה בעיניו ולא יקבלנה או ישנאך ולא יתפלל עליך (אמר לו אבימלך ומי מפרסמו שלא נגעתי בה אמר לו): כי נביא הוא. יודע שלא נגעתי בה לפיכך לא תתגנה בעיניו ויקבלנה [גור אריה] ויתפלל בעדך (צ"ק כג):

הוא ויתפלל בעדך וחייה ואם אינך  
 משיב דע פימות תמות אתה וכל-  
 אשר לך: ה וישכם אבימלך בפקר  
 ויקרא לכל עבדיו וידבר את כל-  
 הדברים האלה באזניהם ויראו  
 האנשים מאד: ט ויקרא אבימלך  
 לאברהם ויאמר לו מה עשית לנו  
 ומה חטאתי לך כי הבאת עלי  
 ועל ממלכתי חטאה גדלה מעשים  
 אשר לא יעשו עשית עמדי:  
 ויאמר אבימלך אל אברהם מה  
 ראית כי עשית את הדבר הזה:  
 יא ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין-  
 יראת אלהים במקום הזה והרגוני  
 על דבר אשתי: יב וגם אמנה אחתי

תמות את וכל די לך:  
 ח ואקדים אבימלך  
 בצפרא וקרא לכל  
 עבדיו ומליל ית כל  
 פתגמאי האלין  
 קדמיהון ודחילו  
 גובריא לחרא: ט וקרא  
 אבימלך לאברהם  
 ואמר ליה מה עבדת  
 לנא ומה חבית (ני  
 חסית) לך ארי  
 איתתא עלי ועל  
 מלכותי חובא רבא  
 עובדן די לא בשרין  
 לאתעברא עבדת עמי:  
 י ואמר אבימלך  
 לאברהם מה חזית  
 ארי עבדת ית פתגמא  
 הרין: יא ואמר אברהם  
 ארי אמרית לחוד לית  
 דחלתא דיי באתרא  
 הרין וקטלני על  
 עיסק אתתי: יב וברם  
 בקושטא אחתי בת

רש"י

(ט) מעשים אשר לא יעשו. מכה אשר לא הורגלה לנא על צריה צאה לנו על ידך עזירת כל נקבים של זרע ושל קטנים ורעי ואזנים ומוטס (צ"ק נב): (יא) רק אין יראת אלהים. אכסנאי שצא לעיר, על עסקי אכילה ושמיה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו אשתך היא או אמותך היא (צ"ק סס): (יב) אחתי בת אבי היא. ונת אב מותרת לכן נח שאין אבות לגוי וכדי לאמת דצרוו השיבו כן ואס

עמרת רש"י

(ט) מעשים אשר לא יעשו. מכה אשר לא הורגלה לנא על צריה צאה לנו על ידך והגורם כעושה [מזרח] עזירת כל נקבים של זרע ושל קטנים ורעי ואזנים ומוטס (צ"ק נב): (יא) רק אין יראת אלהים. וכי אכסנאי אורח שצא לעיר, על עסקי אכילה ושמיה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו אשתך היא או אמותך היא (צ"ק סס): (יב) אחתי בת אבי

בַּת־אָבִי הוּא אֶךְ לֹא בַת־אָמִי  
 וְתַהֲיֶינּוּ לְאִשָּׁה: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ  
 אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וְאָמַר לָהּ  
 זֶה חֶסְדְּךָ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֵל  
 כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבֹא שָׁמָּה אֹמְרִי

אָבָא הוּא בְרָם לֹא בַת  
 אָמִי וְהוּת לִי לְאִנְתוּ:  
 יג וְהָיָה כִּד מְעוּ  
 עִמָּמִיא בַת עוֹבְדִי  
 יְדִיהוֹן יְתִי קְרִיב יי  
 לְדַחֲלַתְהָ מִבֵּית אָבָא  
 וְאָמְרִית לָהּ דִּין (נ"י)  
 דְּא (דא) מִיבּוּתִיד דִּי

רש"י

תאמר והלא נת אחיו היתה בני בניס הרי הן כבנים הרי היא צמו של תרם וכך הוא אומר ללוט כי אנשים אחים אנחנו (לעיל יג ט): אך לא בת אמי. הן מאם אחרת היה: (יג) ויהי כאשר התעו אתי וגו'. אונקלוס תרגם מה שתרגם ויש לישבו עוד דבר דבור על אפניו ולא רק הענין, כשהוילאני הקב"ה מצית אבי להיות משוטט ונד ממקום למקום ידעתי שאעבור במקום רשעים ואומר לה זה חסדך וגו': כאשר התעו. לשון רבים ואל תחמה כי נהרצה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי לשון רבים. (ש"צ ז כג) אשר הלכו אלהים. (דברים ה כג) אלהים חיים. (יהושע כב יט) אלהים קדושים. וכל לשון אלהים לשון רבים. וכן (להלן לט כ) ויקח אדוני יוסף. (דברים י יז) ואדוני האדונים. (להלן מז ל) אדוני הארץ וכן (שמות כז יד) צעליו עמו. (שם כא כט) והועד צעליו. ואם תאמר מהו לשון התעו כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי תועה. כמו (לקמן כא יד) ותלך ותמע. (תהלים קיט קעו) תעימי כשה אובד (איוב לח מא) יתעו לצלי אוכל פירושו ילאו ויתעו לזקש הכלס: אמרי ד'י. עלי וכן (לקמן כו ז) וישאלו אנשי המקום לאשתו על אשתו. וכן (שמות יד ג) ואמר פרעה לצני ישראל כמו על בני ישראל (שופטים

עמדת רש"י

דיא. ונת אז מותרת לכן נת שאין אבות לגוי וכדי לאמת דבריו השיבו כן שהיא בת אביו אחרי שכבר אמר אחותי היא ואם תאמר והלא נת אחיו הן היתה ומי החיר לו לשקר עתה שכבר לא היה בסכנה אלא בני בניס הרי הן כבנים אם כן הרי היא צמו של תרם אביו, בזה היא אחותו וכך הוא אומר ללוט שבן אחיו הן היה [מזרח] כי אנשים אחים אנחנו (לעיל יג ט): אך לא בת אמי. הן מאם אחרת היה: (יג) ויהי כאשר התעו אתי וגו'. אונקלוס תרגם מה שתרגם ואומר כאשר היו האומות תועים אחר עבודת כוכבים היה הקב"ה שומר אותי מן הטעות והרציאני מן הטעות, אבל אונקלוס תרגם הענין ולא המלות (גור אריה). ויש לישבו עוד דבר דבור על אפניו ולא רק הענין, כשהוילאני הקב"ה מצית אבי להיות משוטט ונד ממקום למקום ידעתי שאעבור במקום רשעים ואומר לה זה חסדך וגו': כאשר התעו. לשון רבים ואל תחמה כי נהרצה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי לשון רבים. (ש"צ ז כג) אשר הלכו אלהים. (דברים ה כג) אלהים חיים. (יהושע כב יט) אלהים קדושים. וכל לשון אלהים לשון רבים. וכן (להלן לט כ) ויקח אדוני יוסף. (דברים י יז) ואדוני האדונים. (להלן מז ל) אדוני הארץ וכן (שמות כז יד) צעליו עמו. (שם כא כט) והועד צעליו. ואם תאמר מהו לשון התעו כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי תועה. כמו (לקמן כא יד) ותלך ותמע. (תהלים קיט קעו) תעימי כשה אובד (איוב לח מא) יתעו לצלי אוכל פירושו ילאו ויתעו לזקש הכלס: אמרי ד'י. עלי וכן (לקמן כו ז) וישאלו אנשי המקום לאשתו על אשתו. וכן (שמות יד ג)

לִי אָחִי הוּא: יד וַיִּקַּח אַבְיִמֶלֶךְ צֶאֱנָן  
 וּבָכָר וְעֵבְדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם  
 וַיָּשָׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ: טו וַיֹּאמֶר  
 אַבְיִמֶלֶךְ הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ בְּטוֹב  
 בְּעֵינֶיךָ יָשָׁב: טז וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה  
 נָתַתִּי אֵלַיךְ כְּסֶפֶף לְאַחִיךָ הִנֵּה הוּא־  
 לְךָ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אֶתָּךְ  
 וְאֶת־כָּל וְנִכְחַת: יז וַיִּתְּפֹלֵל אַבְרָהָם  
 אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־

תעבדי עמי לכל  
 אתרא די גהד לתמן  
 אמרי עלי אחי הוא:  
 י ודבר אבימלך עאן  
 ותורין ועבדון ואמהון  
 ויהב לאברהם ואתיב  
 ליה ית שרה אתתיה:  
 טו ואמר אבימלך הא  
 ארעי גרמך בדתקון  
 בעיניך תיב: טז ולשרה  
 אמר הא יהבית אלך  
 סלעין דכסף לאחייך  
 הא הוא לך כסות  
 דיקר (עיניו) חלף  
 דשליחית ודברתיך

וַחַיִּית יַחִיד וַיֵּת כָּל דְּעַמְךָ וְעַל כָּל מָה דְּאִמְרַת אֶתוֹכַחַת: יז וְצִלֵי אַבְרָהָם קָדָם יי

רש"י

ט נד) פן יאמרו לי אשה הרגתהו: (יד) ויתן לאברהם. כדי שיחפיים ויחפלו עליו: (טו) הנה ארצי  
 לפניך. אבל פרעה אמר לו (לעיל יב יט) הנה אשתך קח ולך. לפי שנחירא שהמאריס שטופי זמה:  
 (טז) ולשרה אמר. אצמלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי ממון לאחייך שאמרת עליו  
 אחי הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עיניו. לכל אשר אתך. יכסו עיניהם שלא יקילוך שאלו  
 השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנחללו זה החזירה עכשיו שהורכתי לבזבז ממון ולפייסך יודעים  
 יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס: ואת כל. ועם כל צאי עולם: ונכחת. יהא לך פתרון פה להטוב  
 ולהראות דברים ניכרים הללו ולשון הוכחה בכל מקום צרור הדברים ובלע"ז אשפרו"ר (ערלייטרן.  
 בעשטיממען) ואונקלוס תרגם בפנים אחריש ולשון המקרא כך הוא נופל על התרגום הנה הוא לך כסות  
 של כבוד על העינים שלי ששלטו בך וכל אשר אתך ועל כן תרגמו וחזית יחיד וית כל דעמן. ויש מדרשי

עמרת רש"י

ואמר פרעה לצני ישראל כמו על בני ישראל (שופטים ט נד) פן יאמרו לי אשה הרגתהו:  
 (יד) ויתן לאברהם. כדי שיחפיים ויחפלו עליו כי עזר עזר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך:  
 (טו) הנה ארצי לפניך. אבל פרעה אמר לו (לעיל יב יט) הנה אשתך קח ולך. לפי  
 שנחירא שהמאריס שטופי זמה: (טז) ולשרה אמר. אצמלך לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי  
 לך כבוד זה נתתי ממון לאחייך שאמרת עליו אחי הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כסות  
 עיניו. לכל אשר אתך. יכסו עיניהם שלא יקילוך שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר  
 לאחר שנחללו זה החזירה עכשיו שהורכתי לבזבז ממון ולפייסך יודעים יהיו שעל כרחי  
 השיבותיך ועל ידי נס: ואת כל. ועם כל צאי עולם: ונכחת. יהא לך פתרון פה להטוב  
 ולהראות דברים ניכרים הללו ולשון הוכחה בכל מקום צרור הדברים ובלע"ז אשפרו"ר

אַבִּימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאִמְהַתּוֹ וַיֵּלְדוּ:  
 יָה כִּי־עָצָר עָצָר יְהוָה בְּעַד כָּל־רַחֵם  
 לְבַיִת אַבִּימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אִשְׁת  
 אַבְרָהָם: ׀ כֹּא א וַיְהִי־הָא פֶקֶד אֶת־  
 שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמַר וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה  
 כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר: ׀ וַתֵּהָרֵא וַתֵּלֶד שָׂרָה

## רש"י

אגדה אצל ישׁוב לשון המקרא פירשמי: (יז) ויֵלְדוּ. כתרגומו ואתרומו. נפתחו נקביהם והולילו והיא לידה שלהם: (יח) בעד כָּ רַחֵם. כנגד כל פתח: עַל דְּבַר שָׂרָה. על פי דבורה של שרה (צ"ר): כֹּא (א) ודו' פקד את שרה וגו'. (צ"ק צב) סמך פרשה זו לכאן ללמדך שכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה שנאמר ויתפלל וגו' וסמך ליה וה' פקד את שרה שפקד כבר קודם שרפא את אבימלך: פקד את שרה כאשר אמר. צהריון: כאשר דבר. צלדה והיכן היא אמירה והיכן הוא דבור. אמירה, ויאמר אלהים אצל שרה אשתך וגו' (לעיל יז יט) דבור, היה דבר ה' אל אברהם צבית בין הצמרים (לעיל עו א) ושם נאמר לא יירשך זה וגו' והצא היורש משרה: ויעש ה' לשרה כאשר דבר. לאברהם:

## עמרת רש"י

וזלע"ז אשפרוב"ר prouver = éprouver להוכיח (ערלייטרן. צעשטיממען) ואונקלס תרגם צפנים אחרים ולשון המקרא כך הוא נופל על התרגום הנה הוא לך כסות של כבוד על העינים שלי ששלטו כך וזלל אשר אתך ועל כן תרגמו וחזית יתוך וית כל דעמך. ויש מדרשי אגדה אצל ישׁוב לשון המקרא פירשמי: (יז) ויֵלְדוּ. כתרגומו ואתרומו. נפתחו נקביהם של זרע ושל קטנים ורעי ואזנים וחוטם והולילו והיא לידה שלהם של נקבים הללו דאם לא כן מאי וילדו הא לא שייך לידה באבימלך [מזרחי]: (יח) בעד כָּ רַחֵם. כנגד כל פתח של רחם [מזרחי]: עַל דְּבַר שָׂרָה. על פי דבורה של שרה (צ"ר) נסגרו נקביהם של אבימלך מדלא כתיב אודות אלא על דבר [גור אריה]:

**כֹּא (א) ודו' פקד את שרה וגו'. (צ"ק צב) סמך פרשה זו לכאן ללמדך שכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה שנאמר ויתפלל וגו' וסמך ליה וה' פקד את שרה לשון עבר שפקד כבר קודם שרפא את אבימלך: פקד את שרה כאשר אמר. צהריון: כאשר דבר. צלדה והיכן היא אמירה והיכן הוא דבור. אמירה, ויאמר אלהים אצל שרה אשתך וגו' (לעיל יז יט) דבור, היה דבר ה' אל אברהם צבית בין הצמרים (לעיל עו א) ושם נאמר לא יירשך זה וגו' והצא היורש משרה: ויעש ה' לשרה כאשר דבר. לאברהם ולא כאשר דבר לשרה כי לא מצינו שדבר ה' עמה על זה**

לְאַבְרָהָם בֶּן לְזָקְנָיו לְמוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר  
 אֹתוֹ אֱלֹהִים: ג וַיִּקְרָא אֲבָרָהָם אֶת־  
 שְׁם־בְּנוֹ הַנּוֹלָד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לוֹ  
 שָׂרָה יִצְחָק: ד וַיִּמַּל אֲבָרָהָם אֶת־יִצְחָק  
 בְּנוֹ בֶן־שְׁמֹנֶת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ  
 אֱלֹהִים: חמשי ה וְאַבְרָהָם בֶּן־מֵאָת שָׁנָה  
 בְּהוֹלֵד לוֹ אֵת יִצְחָק בְּנוֹ: ו וַתֹּאמֶר  
 שָׂרָה צִחָק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־  
 הַשְּׂמֵעַ יִצְחָק־לִי: ז וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל

וילידת שרה לאברהם  
 בר לסיבתוהי לזמן די  
 מליל יתיה יי: ג וקרא  
 אברהם ית שום בריה  
 דאתיליד ליה דילידת  
 ליה שרה יצחק: ד וגור  
 אברהם ית יצחק  
 בריה בר תמניא יומין  
 כמא די פקיד יתיה  
 יי: ה וְאַבְרָהָם בֶּן מֵאָה  
 שָׁנִין בֶּר אֶת־יָלִיד לִיה  
 ית יצחק בריה:  
 ו וְאַמְרַת שָׂרָה חֲדָוָא  
 עֲבַד לִי יי כָּל דְּשָׂמַע  
 יַחֲדֵי לִי: ז וְאַמְרַת מֵאָן

רש"י

(ג) [לזקניו. שהיה זו איקונין שלו דומה לו (ב"ר)]: למועד אשר דבר אתו. רבי יודן ורבי חמא רבי יודן אומר מלמד שנוול לט' חדשים שלא יאמרו מציחו של אבימלך הוא ורבי חמא אומר לו' חדשים (ב"ר): למועד אשר דבר אתו. דמליל יתיה את המועד אשר דבר וקבע כשאלמר לו למועד אשוב אליך שרט לו שריטה כזכותל ואמר כשחגיע חמה לשריטה זו כשנה האחרת תלד (תנחומא יג): (ו) יצחק ל'י. ישמח עלי. ומדרש אגדה, הרצה עקרות נפקדו עמה הרצה חולים נתרפאו זו ביום הרצה תפלות נענו עמה ורצ שחוק היה בעולם (ב"ר): (ז) מי מצא לראב"ה. לשון שצח וחשיבות [כמו (ישעיה מא ד) מי פעל ועשה (ישעיה מ כו) מי צרא אלה] ראו מי הוא ומה הוא (וכמה הוא גדול) שומר הבעתמו, הקב"ה מצטיח ועושה: מצ"ס. שינה הכתוב ולא אמר דבר מלל גמטריא שלו ק' כלומר לסוף מאה לאברהם (ב"ר):

עמרת רש"י

(ב) [לזקניו. שהיה זו איקונין שלו דומה לו (ב"ר)]: למועד אשר דבר אתו. רבי יודן ורבי חמא רבי יודן אומר מלמד שנוול לט' חדשים שלא יאמרו מציחו של אבימלך הוא ורבי חמא אומר לו' חדשים (ב"ר): למועד אשר דבר אתו. תרגום אונקלוס דמליל יתיה מדלא כתיב אתו בחיריק תחת האל"ף [שפתי חכמים] לכך פירושו את המועד אשר דבר וקבע כשאלמר לו הקב"ה למועד אשוב אליך שרט לו שריטה כזכותל ואמר כשחגיע חמה לשריטה זו למועד הזה [מזרח] כשנה האחרת תלד (תנחומא יג): (ו) יצחק ל'י. ישמח עלי. ומדרש אגדה, הרצה עקרות נפקדו עמה הרצה חולים נתרפאו זו ביום הרצה תפלות נענו עמה ורצ שחוק היה בעולם (ב"ר): (ז) מי מצא לראב"ה. מי כמלת מה כמו מה רב טובך מה גדלו מעשיך [שפתי חכמים] לשון שצח וחשיבות [כמו (ישעיה מא ד) מי פעל ועשה (ישעיה מ כו) מי צרא אלה] ראו מי הוא ומה הוא (וכמה הוא גדול) שומר הבעתמו, הקב"ה מצטיח ועושה: מצ"ס. שינה הכתוב ולא אמר דבר מלל גמטריא שלו ק' כלומר לסוף מאה לאברהם (ב"ר):

מֵהֵימָן דְּאָמַר לְאַבְרָהָם  
 קָם דְּתוֹנִיק בְּנֵין שָׂרָה  
 אַרְי יְלִידִית פֶּר  
 לְסִיבְתוֹהֵי: ה וּרְבָא  
 רַבִּיא וְאִתְחַסִּיל וְעַבְד  
 אַבְרָהָם מִשְׁתַּיָּא רַבָּא  
 בְּיוֹמָא דְאִתְחַסִּיל יֵת  
 יִצְחָק: ט וְחֻזַּת שָׂרָה יֵת  
 פֶּר הַגֵּר מִצְרִיתָא  
 דִּילִידַת לְאַבְרָהָם  
 מִחַיִּיד: י וְאִמְרַת  
 לְאַבְרָהָם תַּרְדּוּ אִמְתָּא  
 הָדָא וְיֵת בְּרָה אַרְי לָא

לְאַבְרָהָם הַיְנִיקָה בָּנִים שָׂרָה כִּי־  
 יִלְדֵתִי בֶן לְזֻקְנָיו: ה וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגְמַל  
 וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתָּה גְדוֹל בְּיוֹם  
 הַגְּמֹל אֶת־יִצְחָק: ט וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת־  
 בֶּן־הַגֵּר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יִלְדָה  
 לְאַבְרָהָם מִצְחָק: י וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם  
 גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא  
 יִירָשׁ בֶּן־הָאִמָּה הַזֹּאת עִם־בְּנֵי עַם־

רש"י

היניקה בנים שרה. ומהו ננים לשון רבים ציוס המשמה הציאו השרות את צניהן עמהן והיניקה אותם שהיו אומרות לא ילדה שרה, אלא אסופי הציאה מן השוק (ב"מ פו.): (ח) ויגמל. לקוף כ"ד חדש (גיטין עה.): משתה גדול. שהיו שם גדולי הדור שם וענר ואצמלך (ב"ר): (ט) מצחק. לשון עבודה זרה כמו שנאמר (שמות לז ו) ויקומו לנחך. דבר אחר לשון גילוי עריות כמה דתימא (להלן לט יז) לנחך צי. דבר אחר לשון ריחה כמו (ש"ב ז ד) יקומו נח הנערים וישחקו לפנינו וגו': (י) עם בני וגו'. מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני אמה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני זכור ונוטל פי שנים ויוצאים נשדה ונוטל קשתו וזורה בו חלים כמה דתימא (משלי כו יח) כמתלהלה הירה זקיס וגו'

עפרת רש"י

היניקה בנים שרה. ומהו ננים לשון רבים הא ילדה רק את יצחק [באור] אלא ציוס המשמה הציאו השרות את צניהן עמהן והיניקה שרה אותם שהיו אומרות לא ילדה שרה, אלא אסופי הציאה מן השוק (ב"מ פו.): (ח) ויגמל. לשון הפעיל מלמד מעצמו נגמל שאין צריך לינק עוד [גור אריה] וזהו לקוף כ"ד חדש (גיטין עה.): משתה גדול. בבביא כמו אברהם מה משנה אם היתה הסעודה גדולה בימים או באנשים רבים אלא להודיע [שפתי חכמים] שהיו שם גדולי הדור שם וענר ואצמלך (ב"ר): (ט) מצחק. לשון כולל דמשמע כל ג' העבירות החמורות [שפתי חכמים] לשון עבודה זרה כמו שנאמר (שמות לז ו) ויקומו לנחך. דבר אחר לשון גילוי עריות כמה דתימא (להלן לט יז) לנחך צי. דבר אחר לשון ריחה כמו (ש"ב ז ד) יקומו נח הנערים וישחקו לפנינו וגו' יתגרו מלחמה אלה באלה דרך שחוק (מצודות שם): (י) עם בני וגו'. מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני אמה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני זכור ונוטל פי שנים ויוצאים נשדה ונוטל קשתו וזורה בו חלים להרוג את יצחק [גור אריה] כמה דתימא (משלי כו יח) כמתלהלה הירה זקיס וגו' כמו המתייגע לזרוק ניצוצים של אש (מצודות שם) ואמר הלא משחק אני (ב"ר) לכן כחוב למעלה שהיה ישמעאל מצחק והוא גם לשון רציחה כמו שמביא רש"י [באור]: עם בני עם יצחק. מדוע פעמים עם



יִצְחָק: יֵא וַיֵּרַע הַדְּבָר מְאֹד בְּעֵינָיו  
אֲבָרְהָם עַל אֹדֶת בְּנֹו: יב וַיֹּאמֶר  
אֱלֹהִים אֶל-אֲבָרְהָם אֶל-יֵרַע בְּעֵינָיִךְ  
עַל-הַנְּעָר וְעַל-אִמְתְּךָ כֹּל אֲשֶׁר  
תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שָׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי  
בִּיצְחָק יִקְרָא לָךְ זָרַע: יג וְגַם אֶת-בֶּן-  
הָאִמָּה לְגֹוֵי אֲשִׁימְנוּ כִּי זָרַעַךְ הוּא:  
יד וַיִּשְׁכַּם אֲבָרְהָם | בַּבֶּקֶר וַיִּקַּח-לֶחֶם  
וַחֲמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל-הָגֵר שָׂם עַל-  
שִׁכְמָהּ וְאֶת-הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַחַהּ וַתֵּלֶךְ

יֵרַת בַּר אִמְתָּא הָדָא  
עִם בְּרִי עִם יִצְחָק:  
יא וּבְאִישׁ פְּתֻמָּא לְחָדָא  
בְּעֵינָיו אֲבָרְהָם עַל  
עִיסק בְּרִיה: יב וַאֲמַר יי  
לְאֲבָרְהָם לֹא יִבְאֵשׁ  
בְּעֵינֶיךָ עַל עוֹלִימָא  
וְעַל אִמְתְּךָ כֹּל דִּי  
תִימַר לְךָ שָׂרָה קָבַל  
מִנָּה אֲרִי בִיצְחָק  
יִתְקַרֵּן לְךָ בְּנִין: יג וְאִף  
יֵת בַּר אִמְתָּא לְעַם  
אֲשׁוּנִיָּה אֲרִי בְנֵךְ הוּא:  
יד וַאֲקִדִּים אֲבָרְהָם  
בְּצַפְרָא וְנָסִיב לְחֻמָּא  
וְרִקְבָא דְמֵיָא וַיֵּהֱב

רש"י

ואמר הלא משחק אני (צ"ר): עם בני עם יצחק. מכיון שהוא בני אפילו אם אינו הגון כיצחק או הגון  
כיצחק אפילו אם אינו בני אין זה כדאי לירש עמו קל וחומר עם בני עם יצחק ששתייהן צו (צ"ר): (יא) על  
אודת בנו. (צ"ר) ששמע שיצא למרצות רעה ופשוטו על שאמרה לו לשלחו: (יב) שמע בקלה. למדנו  
שהיה אברהם טפל לשרה נציבות (תנחומא): (יד) לחם וחמת מים. ולא כסף וזהב לפי שהיה שונאו על  
שיצא למרצות רעה (תנחומא שמות א'): ואת הי"ד. (צ"ר) אף הילד שם על שכמה שהכניסה צו שרה  
עין רעה ואחוזת חמה ולא יכול לילך כרגליו (צ"ר): ותלך ותתע. חזרה לגלולי בית אביה (צ"ר):

עמדת רש"י

מכיון שהוא בני אפילו אם אינו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפילו אם אינו בני אין זה כדאי  
לירש עמו קל וחומר עם בני עם יצחק ששתייהן צו (צ"ר): (יא) על אודת בנו. (צ"ר)  
ששמע שיצא למרצות רעה דאם לא כן היה לו לומר על אודות בנו ואמתו דומה למה שכתוב  
בפסוק הבא [גור אריה] ופשוטו על שאמרה לו לשלחו: (יב) שמע בקלה. היה לו לומר שמע  
לדבריה או שמע אליה דקול בלא דיבור רק הברת קול בעלמא הוא ומה שייך לשמוע לקול  
לבד אלא בקש שישמע לקול רוח הקודש שבה [שפתי חכמים] למדנו שהיה אברהם טפל לשרה  
נציבות (תנחומא): (יד) לחם וחמת מים. ולא כסף וזהב לפי שהיה שונאו על שיצא למרצות  
רעה (תנחומא שמות א'): ואת הי"ד. מדלא כתיב ואת הילד נתן לה [גור אריה] משמע (צ"ר)  
אף הילד שם על שכמה אף שכבר בן י"ז היה [שפתי חכמים] אלא שהכניסה צו שרה עין רעה  
ואחוזת חמה ולא יכול לילך כרגליו (צ"ר): ותלך ותתע. ותלך למה נאמר כי חזרה לגלולי בית  
אביה (צ"ר) שהלכה בכוננה לחעות אחר גלולי בית אביה [שפתי חכמים]:

וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שֶׁבַע: טו וַיִּכְלְוּ  
הַמַּיִם מִן־הַחֶמֶת וַתִּשְׁלַךְ אֶת־הַיֶּלֶד  
תַּחַת אֶחָד הַשְּׂוֹחִים: טז וַתֵּלֶךְ וַתָּשָׁב  
לָהּ מִנְּגַד הַרְחֵק כַּמֶּטְחָיו קָשֶׁת כִּי  
אָמְרָה אֶל־אֲרָאָה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וַתָּשָׁב  
מִנְּגַד וַתִּשָּׂא אֶת־קֶלְהָ וַתִּבְבֶּה:  
יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנְּעֹר  
וַיִּקְרָא מְלֶאכֶּךָ אֱלֹהִים וְאֶל־הַגֵּר מִן־  
הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הַגֵּר  
קָדָם יי ית קליה דרבנא וקרא מלאכא דיי להגר מן שמיא ואמר לה מה לך הגר

להגר שוי על כתפה  
ות רביא ושלחה  
ואזלת ותעת במדברא  
(ג"י במדבר) באר  
שבע: טו ושלמו מיא  
מן רקבא ורמת ית  
רבנא תחות חר מן  
אילנא: טז ואזלת  
ויתבת לה מקבל  
ארחיקת (ג"י ארחיק)  
כמיגר קשתא ארי  
אמרת לא אחוי  
במותא דרבנא ויתבת  
מקבל וארימת ית  
קלה ובבת: יז ושמיע  
קול הגר מן שמיא

רש"י

(טו) ויבצו המים. לפי שדרך חולים לשמות הרבה (צ"ר): (טו) מנגד. מרחוק: כמטחוי קשת. כשמי טיחות והוא לשון יריית חץ בלשון משנה (סנהדרין ו.) שהטיח בלשמו על שם שהורע יורה כחץ ואם תאמר היה לו לכתוב כמטחי קשת משפט הוי"ו ליכנס לכאן כמו (שה"ש ז יד) בחגוי הסלע מגורת (ישעיה יט יז) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא ומגורת (תהלים קז כז) יחוגו וינועו כשכור וכן (שם סה ו) קצוי ארץ מגורת קנה: ותשב מנגד. כיון שקרע למות הוסיפה להתרחק: (יז) את קול הנער. מכאן שיפה תפלת החולה מחפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל (צ"ר):

עטרת רש"י

(טו) ויבצו המים. אבל לחם עוד נשאר אלא שנתחזק חוליו של ישמעאל ושחה כל המים (שפתי חכמים) לפי שדרך חולים לשמות הרבה (צ"ר): (טז) מנגד. כמו מן נגד ולא ממול הילד (שפתי חכמים) אלא מרחוק כי אמרה אל אראה במות הילד: כמטחוי קשת. כשמי טיחות כי היר"ד הרבוי הוא [מרחיק] ומיעוט רבים שנים והוא לשון יריית חץ בלשון משנה (סנהדרין ו.) שהטיח בלשמו על שם שהורע יורה כחץ ואם תאמר היה לו לכתוב כמטחי קשת ומתחין משפט הוי"ו ליכנס לכאן כמו (שה"ש ז יד) בחגוי הסלע מגורת (ישעיה יט יז) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא תנועת הפחד ורעדה (יד"ק שם) ומגורת (תהלים קז כז) יחוגו ענין רקוד ותנועה חזקה (מצידות שם) וינועו כשכור וכן (שם סה ו) קצוי ארץ מגורת קנה סוף (רש"י שם): ותשב מנגד. כיון שקרע למות הוסיפה להתרחק: (יז) את קול הנער. הא גם היא בכחה ולמה לא שמע לקולה (שפתי חכמים) מכאן שיפה תפלת החולה מחפלת אחרים עליו והיא קודמת להתקבל (צ"ר):

אֶל-תִּירְאֵי כִּי-שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל-קוֹל  
הַנְּעַר בְּאֶשֶׁר הוּא-שָׁם: יְיָ קוֹמֵי שְׂאֵי  
אֶת-הַנְּעַר וְהַחֲזִיקֵי אֶת-יָדָךְ בּוֹ כִּי-  
לִגְוֵי גְדוֹל אֲשִׁימֶנּוּ: יְיָ וַיִּפְקַח אֱלֹהִים  
אֶת-עֵינָיָה וַתֵּרָא בְּאֵר מַיִם וַתִּלְךְ  
וַתַּמְלֵא אֶת-הַחֲמַת מַיִם וַתִּשְׁק אֶת-  
הַנְּעַר: כ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת-הַנְּעַר וַיַּגְדֵּל  
וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבָּר וַיְהִי רֶבֶה קִשְׁת:

לא תִדְחֲלֵי אֲרֵי שְׁמִיעַ  
קֹדֶם יְיָ יֵת קִלְיָה  
דְרַבְיָא בְּאֶתֵר דְּתוּא  
תַּמְנִן: יְיָ קוֹמֵי טוּלֵי יֵת  
רַבְיָא וְאֶתְקִיפֵי יֵת יֵדָךְ  
כִּיָּה אֲרֵי לְעַם סְגִי  
אֲשׁוּנִיָּה: יְיָ וּגְלָא יְיָ יֵת  
עֵינָהָה וְחֻזַּת בִּירָא  
דְּמֵיָא וְאַוֶּלֶת וּמֵלֶת יֵת  
רַקְבָא מֵיָא וְאַשְׁקִיַּאת  
יֵת רַבְיָא: כ וַהֲוָה  
מִיִּמְרָא דִּי בְּסַעְדִּיָּה  
דְרַבְיָא וּרְבָא וַיֵּתֵב

רש"י

באשר הוא שם. (ר"ה עו:): לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עמיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבנו של עולם מי שעתיד זרעו להמית צניך צלמא אחת מעלה לו צאר והוא משיבם עכשיו מה הוא לדיק או רשע אמרו לו לדיק אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו צאשר הוא שם (צ"ר). והיכן המית את ישראל צלמא נבוכדנצר שנאמר (ישעיה כא יד) משא צערב וגו' לקראת צמא החיו מים וגו' כשהיו מוליכין אותם אלל ערביים היו ישראל אומרים לשוניהם צקשה מכס הוליכונו אלל בני דודנו ישמעאל וירחמו עלינו שנאמר (שם כה) אורחות דדניס (אל תקרי דדניס אלל דודיס) ואלו יוצאים לקראתם ומציאין להם צשר ודג מלוח ונדודת נפוחים כסבורים ישראל שהם מלאים מים וכשמכניסו לחוך פיו ופוחחו, הרוח נכנס בגופו ומת (איכה רבתי ב ה): (כ) רבה קשת. יורה חלים צקשת: קשת. על שם האומנות כמו חמר גמל ציד לפיכך השי"ן מודגשת היה יושב צמדצר ומלסטם את העוצרים הוא שנאמר (לעיל עו יב) ידו צכל וגו':

עמרת רש"י

באשר הוא שם. (ר"ה עו:): לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עמיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבנו של עולם מי שעתיד זרעו להמית צניך צלמא אחת מעלה לו צאר והוא משיבם עכשיו מה הוא לדיק או רשע אמרו לו לדיק אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו וזהו צאשר הוא שם (צ"ר). והיכן המית את ישראל צלמא כשהגלם נבוכדנצר שנאמר (ישעיה כא יד) משא צערב וגו' לקראת צמא החיו הביאו לו מים וגו' כשהיו מוליכין אותם אלל ערביים היו ישראל אומרים צקשה מכס הוליכונו אלל בני דודנו ישמעאל וירחמו עלינו שנאמר (שם כה) אורחות דדניס (אל תקרי דדניס אלל דודיס) ואלו הישמעאלים יוצאים לקראתם ומציאין להם צשר ודג מלוח ונדודת נפוחים כסבורים ישראל שהם מלאים מים וכשמכניסו לחוך פיו ופוחחו, הרוח נכנס בגופו ומת (איכה רבתי ב ה): (כ) רבה קשת. לא שרובה הקשת עצמה [גור אריה] אלא יורה חלים צקשת: קשת. על שם האומנות כמו חמר גמל ציד לפיכך השי"ן מודגשת ומלת ויהי נמשך

במדברא ותהו רבי  
 קשתא: כא ותב  
 במדברא דפארן  
 ונסבת ליה אמיה  
 אתתא מארטא  
 דמצרים: כג ותהו  
 בעדנא ההיא ואמר  
 אבימלך ופיכל רב  
 חיליה לאברהם למימר  
 מימרא דיי בסעדך  
 בכל די את עבד:  
 ט ובצען קים לי  
 במימרא דיי הקא דלא  
 תשקר בי ובכרי ובבר  
 ברי פטיבותא די  
 עבדית עמך תעבד  
 עמי ועם ארטא  
 דאתתבתא בה:

כא וישב במדבר פארן ותקח לו אמו  
 אשה מארץ מצרים: פ שיש כב ויהי  
 בעת ההוא ויאמר אבימלך ופיכל  
 ער-צבאו אל-אברהם לאמר  
 אלהים עמך בכל אשר-אתה  
 עשה: כג ועתה השבעה לי באלהים  
 הנה אם-תשקר לי ולניני ולנכדי  
 כחסד אשר-עשיתי עמך תעשה  
 עמדי ועם-הארץ אשר-גרתה בה:  
 כד ויאמר אברהם אנכי אשבע:  
 כה והוכח אברהם את-אבימלך על-

כד ואמר אברהם אנה אקים: כה ואוכח אברהם ית אבימלך על עיסק בירא דמניא די

רש"י

(כא) מארץ מצרים ממקום גדוליה שנאמר (לעיל טו א) ולה שפחה מזרית וגו'. היינו דלמרו אינשי זרוק חוטרט מקל לאורא אעיקריה קאי (ב"ר): (כב) אלהים עמך. לפי שראו שילא משכונת סדום לשלום ועם המלכים נלחם ונפלו בידו ונפקדה אשתו לזקוניו: (כג) ולניני ולנכדי. עד כאן רחמי האל על הנין (ב"ר): כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי. שאמרתי לך הנה ארצי לפניך (לעיל טו טו) (ב"ר): (כה) והוכח. נמוכט עמו על כך:

עפרת רש"י

על שניהם כאילו אמר ויהי רובה וגם ויהי קשת [לבוש האורה] היה יושב במדבר ומלטטט את העוצרים הוא שנאמר (לעיל טו יב) ידו בכל וגו': (כא) מארץ מצרים למאי נפקא מינה וגויר אריה] ממקום גדוליה שנאמר (לעיל טו א) ולה שפחה מזרית וגו'. היינו דלמרו אינשי זרוק חוטרט מקל לאורא אעיקריה קאי (ב"ר) הוא יחזור למוצאו: (כב) אלהים עמך. לפי שראו שילא משכונת סדום לשלום ועם המלכים נלחם ונפלו בידו ונפקדה אשתו לזקוניו על פי נס ובכך ברור היה ששני הדברים הראשונים גם היו על פי השגחה פרטית על אברהם לכך נאמר בעת ההיא ולא מקודם [שפתי חכמים]: (כג) ולניני ולנכדי. עד כאן רחמי האל על הנין (ב"ר): כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי. שאמרתי לך הנה ארצי לפניך (לעיל טו טו) (ב"ר): (כה) והוכח. נמוכט עמו על כך ואינו לשון תוכחה ממש שהוכיח את המלך. דאין זה

אֲדוֹת בְּאֶרֶץ הַמִּיִּם אֲשֶׁר גִּזְלוּ עַבְדֵי  
 אַבְיִמֶלֶךְ: כו וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ לֹא  
 יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה  
 וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אֲנֹכִי  
 לֹא שָׁמַעְתִּי בְּלִתי הַיּוֹם: כז וַיִּקַּח  
 אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לְאַבְיִמֶלֶךְ  
 וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית: כח וַיַּצֵּב אַבְרָהָם  
 אֶת־שִׁבְעַת כַּבָּשׂוֹת הַצֹּאן לְבְדִיהֶן:  
 כט וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מַה  
 הֵנָּה שִׁבְעַת כַּבָּשׂוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר  
 הִצַּבְתָּ לְבְדִינָה: ל וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שִׁבְעַת  
 כַּבָּשׂוֹת תִּקַּח מִיָּדִי בְּעִבּוֹר תִּהְיֶה־לִּי  
 לְעֵדוּהַ כִּי חִפְרָתִי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת:  
 לא עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר  
 שִׁבְעַת כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם:  
 לב וַיִּכְרְתוּ בְרִית בְּבְאֵר שִׁבְעַת וַיִּקַּם

אָנִיסוּ עַבְדֵי אַבְיִמֶלֶךְ:  
 טו וַאֲמַר אַבְיִמֶלֶךְ לֹא  
 יָדַעְתִּי מִאֵן עַבְדֵי יָת  
 פְּתָנָמָא הָדִין וְאָף אֶת  
 לֹא תְּוִיַת לִי וְאָף אֲנָא  
 לֹא שָׁמַעְתִּי אֶלְהִין  
 יוֹמָא דִּין: טז וַדְּבַר  
 אַבְרָהָם עָאן וְתוֹרִין  
 וַיִּתֵּב לְאַבְיִמֶלֶךְ וְגִזְרוּ  
 תְּרֻוּהוֹן קָיָם: כח וְאָקִים  
 אַבְרָהָם יָת שִׁבְעַת  
 חוֹרְפָן דְּעָאן בְּלַחֲדִיָּהן:  
 כט וַאֲמַר אַבְיִמֶלֶךְ  
 לְאַבְרָהָם מַה אֲנֹן  
 שִׁבְעַת חוֹרְפָן אֵלִין  
 דְּאֶקְמָתָא בְּלַחֲדִיָּהן:  
 ל וַאֲמַר אָרִי יָת שִׁבְעַת  
 חוֹרְפָן תִּקְבַּל מִן יָדִי  
 בְּדִיל דְּתִתִּי לִי לְסַהְרוּ  
 אָרִי חִפְרִית יָת בְּיָרָא  
 הָדִין (כ"י הָדָא): לא עַל  
 כֵּן קָרָא לְאַתְרָא הַהוּא  
 בְּאֵר שִׁבְעַת אָרִי תִּמְן  
 קִימוּ תְּרֻוּהוֹן: לב וְגִזְרוּ  
 קָיָם בְּבְאֵר שִׁבְעַת וְקָם  
 אַבְיִמֶלֶךְ וּפִיכַל רַב

רש"י

(ל) בעבור תהיה ל' זאת: לעדה. לשון עדות של נקבה כמו ועדה המצבה (להלן לא נצ): כי חפרתי את הבאר. מריצים היו עליה רועי אבימלך ואומרים אנחנו חפרנוה אמרו צמיחה כל מי שימראה על הכאר ויעלו המים לקראתו שלו היא ועלו לקראת אברהם (כ"ר):

עמרת רש"י

דרך כבוד להוכיח את המלך (גור אריה): (ל) בעבור תהיה ל'. זאת שהמים של הבאר עלו לקראת אברהם (גור אריה): לעדה. לשון עדות של נקבה שהזכר יקרא עד והנקבה עדה כמו עד הגל הזה (שפתי חכמים) ועדה המצבה (להלן לא נצ): כי חפרתי את הבאר. מריצים היו

קפו

בראשית כא וירא

תרגום

אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שָׂר־צָבָאוּ וַיֵּשְׁבוּ	חִילִּיה וְתָבוּ לְאֶרֶץ
אֶל-אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים: לֹג וַיִּטַּע אֱשֶׁל	פְּלִשְׁתָּאִי: לֹג וַנְּצִיב
בְּבֵאֵר שֶׁבַע וַיִּקְרָא-שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה	בְּבֵאֵר שֶׁבַע וַצְלִי תָמוּן
אֶל עוֹלָם: לֹד וַיִּגַּר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ	בְּשֵׁמָא דִּי אֱלֹהָא
פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים: פ שְׁבִיעִי	דַּעֲלָמָא: לֹד וְאַתּוּתָב
	אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ
	פְּלִשְׁתָּאִי יוֹמִין סְגִיאִין:

רש"י

(לג) אש"פ. רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה וחד אמר פונדק לאכסניא וכו' כל מיני פירות ומיני לשון נטיעה צהלים שנאמר (דניאל יא מה) ויטע אהלי אפדנו: ויקרא שם וגו'. על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקצ"ה אלוה לכל העולם לאחר שאוכלים ושותים אמר להם צרכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם שמשלי אכלתם משל מי שאמר והיה העולם אכלתם (סוטה י:): (לד) ימים רבים. מרובים על של חצרון בחצרון עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו שהרי צן ע"ה שנה היה צלחתו מחצון אותה שנה ויצא וישב צאלוני ממרא שלא מיניו קודם לכן שנתישב אלא שם שכל מקומותיו היה כאלוה חונה ונוסע והולך שנאמר (לעיל יב ו) ויעבור אברהם. ויעתק משם, והיה רעב וירד אברהם מצרימה. וצמזרים לא עשה אלא שלשה חדשים שהרי שלחו פרעה מיד וילך למסעיו עד ויצא וישב צאלוני ממרא אשר בחצרון שם ישב עד שנהפכה קדום מיד ויסע משם אברהם (לעיל כ א) מפני צושה של לוט וצא לארץ פלשתים וכן צ"ט שנה היה שהרי בשלישי למלתו צאו אללו המלאכים הרי כ"ה שנה וכאן כתיב ימים רבים מרובים על הראשונים ולא צא הכתוב לקחום אלא לפרש ואם היו מרובים עליהם שמי שנים או יותר היה מפרשם ועל כרחק אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ו שנה מיד יצא משם וחזר לחצרון ואותה שנה קדמה לפני עקידתו של יצחק י"ב שנים, בסדר עולם (צ"ר):

עמרת רש"י

עליה רועי אבימלך ואומרים אנחנו חפרנוה אמרו צניהם כל מי שיתראה על הצאר ויעלו המים לקראתו שלו היא ועלו לקראת אברהם (צ"ר): (לג) אש"פ. רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה וחד אמר פונדק לאכסניא וכו' כל מיני פירות שבו נכנסים כל עוברים ושבים ומתאספים שם כך היה אברהם נקרא אב המון מאסף כל בני אדם בעולם והכניסם תחת כנפי השכינה וגו' אריה) ומיניו לשון נטיעה צהלים שנאמר (דניאל יא מה) ויטע אהלי אפדנו יעמיד אהלי ארמונו (מצודות שם): ויקרא שם וגו'. על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקצ"ה אלוה לכל העולם לאחר שאוכלים ושותים אמר להם צרכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם שמשלי אכלתם משל מי שאמר והיה העולם אכלתם (סוטה י:): (לד) ימים רבים. מרובים על של חצרון בחצרון עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו שהרי צן ע"ה שנה היה צלחתו מחצון אותה שנה ויצא וישב צאלוני ממרא שלא מיניו קודם לכן שנתישב אלא שם שכל מקומותיו היה כאלוה חונה ונוסע והולך שנאמר (לעיל יב ו) ויעבור אברהם. ויעתק משם, והיה רעב וירד אברהם מצרימה. וצמזרים לא עשה אלא שלשה חדשים שהרי שלחו פרעה מיד וילך למסעיו עד ויצא וישב צאלוני ממרא אשר בחצרון שם ישב עד שנהפכה קדום מיד ויסע משם אברהם (לעיל כ א) מפני צושה של לוט וצא לארץ פלשתים וכן צ"ט שנה היה שהרי

<p>כב א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נָסָה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲגִנִּי: ב וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־</p>	<p>א וְהָיָה בְּתֵר פְּתַנְמִיָּא הָאֵלִין וַיִּן נָסִי יֵת אַבְרָהָם וַאֲמַר לִיה אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא אַנָּא: ב וַאֲמַר דְּבַר בְּעֵן יֵת בְּרַךְ יֵת יְחִידְךָ דִּי</p>
--	---

רש"י

**כב (א)** אחר הדברים האלה. יש מרבותיו אומרים (סנהדרין פט:): אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד אמר לו כלום עשה אלא בשביל צנו אילו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב ויש אומרים אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מיחה אמר לו יצחק בצער אחד אמה מיראני אילו אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב: **הגנני**. כך היא עניינם של חסידים לשון ענוה הוא ולשון זימון (תנחומא): **(ב)** קח נא. אין נא אלא לשון בקשה אמר לו צנקה ממך עמוד לי צו הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא היה צהן ממש (סנהדרין פט:): **את בנך**. אמר לו שני בניו יש לי אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק. ולמה לא גילה לו מתחילה שלא לערצבו פתאום ותזוז דעתו עליו ותטרף וכדי לחצב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור (סנהדרין פט:):

עבורת רש"י

בשלישי למלתו צאו אללו המלאכים הרי כ"ה שנה. מאז שבא לחברון וכאן כתיב ימים רבים מרובים על הראשונים ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם היו מרובים עליהם שתי שנים או יותר היה מפרשם ועל כרחק אינם יתרים יותר משנה הרי כ"ו שנה שהיה גר בארץ פלשתים [מזרח] מיד יצא ממש וחזר לחברון ואותה שנה קדמה לפני עקידתו של יצחק י"ג שנים, בסדר עולם (צ"ר):

**כב (א)** אחר הדברים האלה. יש מרבותיו אומרים (סנהדרין פט:): אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד אמר לו כלום עשה אלא בשביל צנו אילו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב ויש אומרים אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מיחה אמר לו יצחק בצער אחד אמה מיראני אילו אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב: **הגנני**. כך היא עניינם של חסידים לשון ענוה הוא ולשון זימון (תנחומא): **(ב)** קח נא. אין נא אלא לשון בקשה אמר לו צנקה ממך עמוד לי צו הנסיון שלא יאמרו הראשונות לא היה צהן ממש (סנהדרין פט:): **את בנך**. אמר לו שני בניו יש לי אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק. ולמה לא גילה לו מתחילה שלא לערצבו פתאום ותזוז דעתו עליו ותטרף וכדי לחצב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור (סנהדרין פט:):

קפח

בראשית כב וירא

תרגום

אֶהְבֶּתְּ אֶת־יִצְחָק וְלֹדְ-לֶךָ אֶל־אֶרֶץ  
הַמּוֹרִיָּה וְהֶעֱלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד  
הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ: <sup>ג</sup> וַיִּשְׁכַּם  
אֲבָרָהָם בַּבֶּקֶר וַיַּחֲבֹשׂ אֶת־חֲמורוֹ  
וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֶת יִצְחָק  
בְּגוֹ וַיִּבְקַע עֵצִי עֹלָה וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ אֶל־  
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים:

רחמתי ית יצחק ואייל  
לך לארעא פולחנא  
ואסקיה קדמי תמן  
לעלתא על חד מן  
טוריא די אימר לך:  
ג ואקדים אברהם  
בצפרא וזרו ית חמריה  
ודבר ית תרין  
עולימוהי עמיה וית  
יצחק בריה וצלח אעי  
לעלתא וקם ואיל

רש"י

ארץ המוריה. ירושלים וכן דברי הימים (ב ג א) לננות את בית ה' צירושלים זהר המוריה. ורבותינו פירשו (תענית טו.) על שם שמעם הוראה ינאה לישראל (ב"ר). ואונקלוס תרגמו על שם עבודת הקטרת שיש בו מור נרד ושאר בשמים: והעלהו. לא אמר לו שחטו לפי שלא היה חפץ הקב"ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה ומשהעלהו אמר לו הורידהו: אחד ההרים. הקב"ה מתהלך הצדיקים (ס"א) משהה לצדיקים) ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להרבות שכרן וכן (לעיל יב א) אל הארץ אשר אראך וכן ביונה (ג ב) וקרא אליה את הקריאה (ב"ר): (ג) וישכבם. נזרזו למנוח (פסחים ד.): ויחבש. הוא צעמנו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהבה מקלקלת השורה (ב"ר): את שני נעריי. (ב"ר) ישמעאל ואליעזר שאין אדם חשוב ראוי לנאת לדרך בלא צ' אנשים שאם ינטרף האחד לנקבו ויתרחק יהיה השני עמו (תנחומא בלק): ויבקע. תרגום וללח כמו (שז יט יח) וללחו הירדן לשון זקוע פינדר"א בלע"ז (שפאלטען):

עמרת רש"י

ארץ המוריה. ירושלים וכן דברי הימים (ב ג א) לננות את בית ה' צירושלים זהר המוריה. ורבותינו פירשו (תענית טו.) על שם שמעם עתיד הוראה ינאה לישראל (ב"ר). ואונקלוס תרגמו לארע פולחנא על שם עבודת הקטרת שיש בו מור נרד ושאר בשמים: והעלהו. לא אמר לו שחטו לפי שלא היה חפץ הקב"ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה ומשהעלהו אמר לו הורידהו: אחד ההרים. הקב"ה מתהלך הצדיקים (ס"א) משהה לצדיקים) ואחר כך מגלה להם וכל זה כדי להרבות שכרן וכן (לעיל יב א) אל הארץ אשר אראך וכן ביונה (ג ב) וקרא אליה את הקריאה (ב"ר): (ג) וישכבם. נזרזו למנוח (פסחים ד.): ויחבש. הוא צעמנו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהבה מקלקלת השורה (ב"ר) אהבתו למצוה בטלה הנהגתו בגדולה (ב"ר נה ח): את שני נעריי. (ב"ר) ישמעאל ואליעזר מדכתיב נעריי ולא כתיב שני נערים (גור אריה) שאין אדם חשוב ראוי לנאת לדרך בלא צ' אנשים שאם ינטרף האחד לנקבו ויתרחק יהיה השני עמו (תנחומא בלק): ויבקע. תרגום וללח כמו (שז יט יח) וללחו הירדן לשון זקוע פינדר"א fendre בלע"ז לסדק. לבקע (שפאלטען) ואין פירושו מענין הצלחה אף שתרגומו הוא וצלח [מורחן]:



ד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיֵּשָׂא אַבְרָהָם אֶת־  
 עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרְחֹק:  
 ה וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נַעֲרָיו שְׁבוּ־לָכֶם  
 פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וְאַנִּי וְהַנֶּעֶר נִלְכָּה  
 עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשׁוּבָה אֵלֵיכֶם:  
 ו וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֵצֵי הָעֵלֶה וַיִּשֶׂם  
 עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ  
 וְאֶת־הַמַּאֲכָלֹת וַיִּלְכֹּו שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:  
 ז וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו

לְאַתְרָא דִּי אָמַר לִיה  
 יי: ד בַּיּוֹמָא תְּלִיתָאָה  
 וַיִּקַּף אַבְרָהָם יָת  
 עֵינֵיהּ וַחֲזָא יָת אַתְרָא  
 מֵרְחֹק: ה וַאֲמַר אַבְרָהָם  
 לְעוֹלָמֵיהּ אוּרִיכוּ לְכוּן  
 הָכָא עִם חֲמוֹרָא וְאַנָּא  
 וְעוֹלָמָא נְתַמְטִי עַד  
 כָּא וְנִסְגֹּד וְנִתּוּב  
 לְתוּכוּן: ו וְנִסִּיב אַבְרָהָם  
 יָת אֵשׁ דְּעֵלְתָא וְשִׁוִּי  
 עַל יִצְחָק בְּרִיהּ וְנִסִּיב  
 בְּיָדֵיהּ יָת אֶשְׁתָּא וְיָת  
 סְבִינָא וְאָזְלוּ תְרוּיְהוֹן  
 בְּתָרָא (בְּתָרָא): ז וַאֲמַר

רש"י

(ד) ביום השלישי. למה אחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערצו פתאום וטרף דעתו ואילו היה לו שהות להמלך אל לבו לא היה עושה (תנחומא): וירא את המקום. ראה עין קשור על ההר (צ"ר): (ה) עד כה. כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו. ומדרש אגדה, אראה היכן הוא מה שאמר לי המקום (לעיל טו ה) כה יהיה זרעך (צ"ר): ונשובה. נתנצח שישובו שניהם: (ו) המאכלת. סכין על שם שאוכלת את הנשר כמה דמימא (דברים לב מז) ומרבי מאכל נשר ושמשרת נשר לאכילה (צ"ר) דבר אחר זאת דוקא נקראת מאכלת על שם שישראל אוכלים מתן שכרה: וילכו שניהם יחדו. אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיחזק שלא היה מרגיש בדבר:

עמרת רש"י

(ד) ביום השלישי. למה אחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערצו פתאום וטרף דעתו ואילו היה לו שהות להמלך אל לבו לא היה עושה (תנחומא): וירא את המקום. ראה עין קשור על ההר (צ"ר) וככה נודע לו שהוא המקום שאמר לו השם [מזרח]: (ה) עד כה. כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו. ומדרש אגדה, אראה היכן הוא מה שאמר לי המקום (לעיל טו ה) כה יהיה זרעך (צ"ר): ונשובה. נתנצח שישובו שניהם מדלא אמר ואשובה נלכוש [האורה]: (ו) המאכלת. סכין על שם שאוכלת את הנשר על ידי שחזתתו ומכלתו כמה דמימא (דברים לב מז) ומרבי מאכל נשר ושמשרת נשר לאכילה (צ"ר) לאחרים עי. ידי שחיטה לכך נקראת מאכלת דבר אחר זאת דוקא נקראת מאכלת על שם שישראל אוכלים מתן שכרה של מצות העקדה הנעשית על ידה [מזרח]: וילכו שניהם יחדו. בלב שוה לעשות רצון קונם [מזרח] אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיחזק שלא היה מרגיש בדבר:

יִצְחָק לְאַבְרָהָם אָבוֹתָיו  
 וַאֲמַר אָבִי וַאֲמַר הָא  
 אָנֹכִי בְרִי וַאֲמַר הָא  
 אֲשֶׁתָּא וְאֶעֱיָא וְאֵן  
 אֵימְרָא לְעֵלְתָא: ח וַאֲמַר  
 אַבְרָהָם קָדָם יי גְּלִי  
 לִיה אֵימְרָא לְעֵלְתָא  
 בְּרִי וְאֵזְלוּ תְרוּוּהוֹן  
 בְּחָדָא: ט וְאֵתוּ לְאַתְרָא  
 דִּי אָמַר לִיה יי וּבְנָא  
 תַּמּוֹן אַבְרָהָם יֵת  
 מִדְּבַחָא וּסְדֵר יֵת אֶעֱיָא  
 וְעֵקֶד יֵת יִצְחָק בְּרִיה  
 וְשׁוּי יֵתִיה עַל מִדְּבַחָא  
 עֵיל מִן אֶעֱיָא: י וְאוֹשִׁיט  
 אַבְרָהָם יֵת יְדִיה וְגַסִּיב  
 יֵת סַפִּינָא לְמִיכַס יֵת  
 בְּרִיה: יא וּקְרָא לִיה  
 מִלְּאָכָא דִּי מִן שְׁמַיָא  
 וַאֲמַר אַבְרָהָם אַבְרָהָם  
 וַאֲמַר הָא אָנֹכִי: יב וַאֲמַר  
 לָא תוֹשִׁיט יָדְךָ  
 לְעוֹלָמָא וְלֹא תַעֲבֹד

וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר  
 הֲנִי הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאִיָּה הַשֶּׁה  
 לְעֹלָה: ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים  
 יִרְאֵה־לִּי הַשֶּׁה לְעֹלָה בְנִי וַיִּלְכוּ  
 שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: ט וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם  
 אֲשֶׁר אָמַר־לֹו הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם  
 אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־  
 הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנֹו וַיִּשֶׂם  
 אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לְעֵצִים:  
 י וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־יְדֹו וַיִּקַּח אֶת־  
 הַמֵּאֲכָלֹת לְשַׁחֵט אֶת־בְּנֹו: יא וַיִּקְרָא  
 אֵלָיו מִלְּאָד יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר  
 אַבְרָהָם | אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי:  
 יב וַיֹּאמֶר אֶל־תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל־הַנְּעַר

## רש"י

(ח) יראה לו השעה. יצחק לו השעה ואם אין שם אז לעולה בני ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך להשחט וילכו שניהם יחדיו בלבו שזה: (ט) ויעקד. (שבת נד.) ידיו ורגליו מאחוריו הידים והרגלים צידה היא עקידה והוא לשון עקודים (להלן ל לט) שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקדין אותן זו היה ניכר: (יא) אברהם אברהם. לשון חנה הוא, שכול את שמו (צ"ר): (יב) אף תשרח. לשחוט אמר לו אם כן

## עמדת רש"י

(ח) יראה לו השעה. יצחק לו השעה ואם אין שם אז לעולה בני דאם לא כן למה אמר בני היה לו לומר אלהים יראה לו השעה [גור אריה]. ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך להשחט וילכו שניהם יחדיו בלבו שזה: (ט) ויעקד. (שבת נד.) ידיו ורגליו מאחוריו הידים והרגלים צידה היא עקידה והוא לשון עקודים (להלן ל לט) שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקדין אותן זו היה ניכר: (יא) אברהם אברהם. לשון חנה הוא, שכול את שמו (צ"ר): (יב) אף תשרח.

וְאֶל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי אֶתְּהָ  
 יִדְעָתִי כִּי־יִרְא אֱלֹהִים אֶתְּהָ וְלֹא  
 חֲשַׁבְתָּ אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי׃  
 יג וַיֵּשָׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיִּרְא  
 וְהִנֵּה־אֵיל אַחַר נְאֻחוֹ בַּסֶּבֶךְ בְּקִרְנָיו

לִיה מִדְּעָם אָרִי בְּעַן  
 יִדְעָנָא (נ"י יִדְעִית) אָרִי  
 דְחָלָא דִּי אֵת וְלֹא מְנַעַת  
 יֵת בְּרַךְ יֵת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי׃  
 יג וַיִּקַּף אַבְרָהָם יֵת  
 עֵינוֹהִי בְּתַר אֲלִין וְחָזָא  
 וְהָא דְכָרָא בְּתַר אַחִיד  
 בְּאֵילָנָא בְּקִרְנוֹהִי וְאֵיל

רש"י

לחנם צאתי לכאן אעשה צו חבלה ואוציא ממנו מעט דם אמר לו אל תעש לו מאומה אל תעש צו מוס (צ"ר): כי עתה ידעתי. אמר רבי אבא אמר לו אברהם אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי כי ציחק יקרא לך זרע וחזרת וקח נח את צנך עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער אמר לו הקב"ה (תהלים פט לה) לא חללל צריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאתרתי לך קת, מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטוהו אלא העליוו אסקתיה (צ"ר) אחתיה: כי עתה ידעתי. מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומוות התמהים מה היא חבתי אלך יש לי פתרון פה עכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה: (יג) והנה איל. מוכן היה לך מששת ימי בראשית (תנחומא): אחר. אחרי שאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו כשהוא נאחו והוא שמתרגמינן ווקף אברהם עינוהי בתר אלין (ס"א ולפי האגדה אחר כל דברי המלאך והשכינה ואחר טענותיו של אברהם): בסבך. אילן: בקרניו. שהיה רך אלל אברהם והשטן סוככו ומערבבו צאילנות (פדר"א לא):

עברת רש"י

ידך [מזרח] לשחוט אמר לו אם כן לחנם צאתי לכאן אעשה צו חבלה ואוציא ממנו מעט דם ואקריב את הדם הזה אמר לו הקב"ה אל תוציא ממנו דם ואברהם סבר שלא די בהוצאת דם אמר לו אם כן אקריב ממנו אבר [שפתי חכמים] אמר לו אל תעש לו מאומה אל תעש צו מוס (צ"ר): כי עתה ידעתי. אמר רבי אבא אמר לו אברהם אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי כי ציחק יקרא לך זרע וחזרת וקח נח את צנך עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער אמר לו הקב"ה (תהלים פט לה) לא חללל צריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאתרתי לך קת, מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטוהו אלא העליוו אסקתיה (צ"ר) תעלה אותו אחתיה תוריד אותו: כי עתה ידעתי. הלא הכל גלוי וידוע לפניו ולמה אמר כי עתה ידעתי [גור אריה] אלא מעתה יודע אני ש יש לי מה להשיב לשטן ולאומוות התמהים מה היא חבתי אלך יש לי פתרון פה עכשיו שרואים כי ירא אלהים אתה: (יג) והנה איל. והנה למה לי [גור אריה] מלמד כי מוכן היה לך מששת ימי בראשית (תנחומא): אחר. אחרי שאמר לו המלאך כאילו נאמר וישא אברהם עינוי אחר שאמר לו המלאך [מזרח] אל תשלח ידך ראהו כשהוא נאחו והוא שמתרגמינן ווקף אברהם עינוהי בתר אלין (ס"א ולפי האגדה אחר כל דברי המלאך והשכינה ואחר טענותיו של אברהם): בסבך. אילן: בקרניו. מדוע לא נאמר והנה איל אחז בסבך כי נאחו משמע שהיה נאחו על ידי אחר [מזרח] שהיה האיל רך אלל לקראת אברהם והשטן סוככו ומערבבו בקרניו צאילנות (פדר"א לא) כדי לעכבו [שפתי חכמים]:

בראשית כב וירא

קצב

תרגום

וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ  
 לְעֹלָה תַּחַת בְּנֹו: יד וַיִּקְרָא אַבְרָהָם  
 שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה | יִרְאֶה  
 אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יִרְאֶה:  
 טו וַיִּקְרָא מִלֶּאךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם  
 שְׁנֵית מִן־הַשָּׁמַיִם: טז וַיֹּאמֶר כִּי  
 נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר  
 עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׁבְתָּ  
 אֶת־בְּנֶךְ אֶת־יְחִידְךָ: יז כִּי־בָרַךְ  
 הָרֵדִן וְלֹא מְנַעַתָּא ית בָּרַךְ ית יְחִידְךָ: יז אַרְי בָּרַכָּא אַבְרָהָם וְאַסְגָּה אַסְגֵי ית בְּנֶךְ

רש"י

תחת בנו. מאחר שכמוז ועלהו לעולה לא חסר המקרא כלום מהו תחת בנו, על כל עבודה שעשה ממנו, היה מתפלל ואומר יהי רצון שמהא זו כאלו היא עשויה צנני כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו הוא מופשט כאלו הוא נקטר ונעשה דשן (צ"ר): (יד) ה' יראה. פשוטו כתרגומו ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות: אשר יאמר היום. שיאמרו לימי הדורות עליו צהר זה יראה הקצב"ה לעמו: היום. הימים העמידין כמו עד היום הזה שכל המקרא שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו. ומדרש אגדה ה' יראה עקדה זו לסלות לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות כדי שיאמר היום הזה שכל הדורות הבאים צהר ה' יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה (תנחומא): (יז) ברך אברכך. אחת לאז ואחת לבן:

עמרת רש"י

תחת בנו. מאחר שכמוז ועלהו לעולה לא חסר המקרא כלום מהו תחת בנו, על כל עבודה שעשה ממנו, היה מתפלל ואומר יהי רצון שמהא זו כאלו היא עשויה צנני כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו הוא מופשט כאלו הוא נקטר ונעשה דשן (צ"ר): (יד) ה' יראה. פשוטו כתרגומו ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות: אשר יאמר היום. שיאמרו לימי הדורות עליו צהר זה יראה הקצב"ה לעמו: היום. הימים העמידין כמו עד היום הזה שכל המקרא שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו. ומדרש אגדה ה' יראה עקדה זו לסלות לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות כדי שיאמר היום הזה שכל הדורות הבאים צהר ה' יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה (תנחומא): (יז) ברך אברכך. אחת לאז אברהם

אֲבָרְכְךָ וְהִרְבָּה אֲרֻבָּה אֶת־זֶרְעֶךָ  
כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֹל אֲשֶׁר עַל־  
שַׁפְתַי הַיָּם וַיִּרַשׁ זֶרְעֶךָ אֶת שְׂעֵר  
אֵיבֹיו: יֵה וְהִתְפָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל גּוֹי  
הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלְיִ:  
יֵה וַיֵּשֶׁב אֲבָרְהָם אֶל־נַעֲרָיו וַיִּקְמוּ  
וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּשֶׁב  
אֲבָרְהָם בְּבְאֵר שֶׁבַע: פ מִפְטוֹר כ וַיְהִי  
אַחֲרַי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּגַּד לְאַבְרָהָם  
לֵאמֹר הִנֵּה הַגֵּה יִלְדָה מְלִכָה גַם־הִיא

כְּכֹכְבֵי שָׁמַיָא וְכַחֹל  
דִּי עַל בִּיף יִמָּא וַיִּרְתּוּן  
בְּנֵיךָ ית קִרְוֵי סְנַיְהוּן:  
יֵה וַיִּתְפָּרְכוּן בְּדִיל בְּנֵיךָ  
כָּל עַמְמֵיָא דְאַרְעָא  
חֲלָף דִּי קַבְלְתָּא  
לְמִימְרֵי: יֵה וְתַב אֲבָרְהָם  
לְוַת עוֹלִימוֹהִי וַקְמוּ  
וַאֲזָלוּ בְּחָדָא לְבְאֵר  
שֶׁבַע וַיִּתִּיב אֲבָרְהָם  
בְּבְאֵר שֶׁבַע: כ וַיְהִי  
בְּתַר פְּתֻמְיָא הָאֵלִין  
וְאַתְחָוָא לְאַבְרָהָם  
לְמִימְרָא הָאֵה יִלְדִית  
מְלִכָה אִף הִיא הִיא בְּנֵין  
לְנַחֲרוֹר אַחֲרֵךְ:

רש"י

והרבה ארבה. אחת לאז ואחת לנן (ב"ר): (יט) וישב אברהם בבאר שבע. לא ישיבה ממש שהרי  
בצנרון היה יושב י"ג שנים לפני עקידתו של יצחק, ילא מצאר שבע והלך לו לצנרון כמו שנאמר (לעיל כא  
לד) ויגר אברהם בצרן פלשתיים ימים רבים מרובים משל צנרון והם כ"ו שנה כמו שפרשנו למעלה:  
(כ) אחרי הדברים האלה ויגד וגו'. נשוצו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אלו היה בני  
שחוט כבר היה הולך בלא בניס היה לי להשיאו אשה מצנות ענר אשכול וממרא צשרו הקב"ה שולדה  
רצקה נת זוגו וזהו הדברים האלה הרהורי דברים שהיו על ידי העקידה (ב"ר): גם הוא. אף היא  
השוותה משפחותיה למשפחות אברהם י"ב מה אברהם י"ג שנים שיאלו מיעקב ח' בני הגבירות וד' בני

עמרת רש"י

ואחת לנן יצחק כי שכרו גדול היה אחר מעשה העקדה [גור אריה]: והרבה ארבה. את זרעו  
של יצחק אחת לאז בזכות אברהם ואחת לנן בזכות יצחק [שפתי חכמים] (ב"ר): (יט) וישב  
אברהם בבאר שבע. לא ישיבה ממש של קבע [מזרח] שהרי בצנרון היה יושב י"ג שנים  
לפני עקידתו של יצחק, ילא מצאר שבע והלך לו לצנרון כמו שנאמר (לעיל כא לד) ויגר  
אברהם בצרן פלשתיים ימים רבים מרובים משל צנרון והם כ"ו שנה כמו שפרשנו למעלה:  
(כ) אחרי הדברים האלה ויגד וגו'. נשוצו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אלו  
היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בניס היה לי להשיאו אשה מצנות ענר אשכול וממרא צשרו  
הקב"ה שולדה רצקה נת זוגו וזהו הדברים האלה הרהורי דברים שהיו על ידי העקידה  
(ב"ר): גם הוא. אף היא מלכה השוותה משפחותיה למשפחות אברהם י"ב מה אברהם י"ג  
שנים שיאלו מיעקב ח' בני הגבירות מרחל ולאח וד' בני שפחות מבלהה חלפה אף אלו ח'

בָּנִים לְנָחוֹר אַחִיד: כֹּא אֶת־עוֹן בְּכֹרוֹ  
 וְאֶת־בְּוֹ אָחִיו וְאֶת־קְמוּאֵל אָבִי אַרְם:  
 כֹּב וְאֶת־כַּשְׁד וְאֶת־חִזוֹ וְאֶת־פְּלֶדֶשׁ  
 וְאֶת־יִדְלָף וְאֶת־בְּתוּאֵל: כֹּג וּבְתוּאֵל יִלְד  
 אֶת־רִבְקָה שְׁמֵנָה אֱלֹה יִלְדָה מִלְכָּה  
 לְנָחוֹר אָחִי אַבְרָהָם: כֹּד וּפִילֶגְשׁוֹ וּשְׁמָה  
 רְאוּמָה וְתֵלֶד גַּם־הוּא אֶת־טִבַּח וְאֶת־  
 גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־מַעֲכָה: פ פ פ

כא ית עון בכוריה וית  
 בוז אחיה וית קמואל  
 אבוי דארם: כב וית  
 כשד וית חזו וית  
 פלדש וית ידלף וית  
 בתואל: כג ובתואל  
 אוליד ית רבקה תמניא  
 אלן ילדת מלכה  
 לנחור אחוי דאברהם:  
 כד ולחגתיה ושמה  
 ראומה וילדת אף היא  
 ית טבח וית גחם וית  
 תחש וית מעכה: פ פ פ

רש"י

שפחות אף חלו ח' בני גברות וד' בני פלגש (ב"ר): (כג) ובתואל ילד את רבקה. כל הימוסין הללו לא נכתבו אלא כשזיל פסוק זה: חסלת פרשת וירא

עפרת רש"י

בני גברות ממלכה וד' בני פלגש מראומה (ב"ר): (כג) ובתואל ילד את רבקה. כל הימוסין הללו לא נכתבו אלא כשזיל פסוק זה: חסלת פרשת וירא

הפטרות וירא במלכים ב פרק ד

וְאִשָּׁה אַחַת מִנְשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צָעֲקָה אֶל־אֱלִישֶׁע לֵאמֹר עֲבָדְךָ אִישֵׁי מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עֲבָדְךָ הָיָה יָרָא אֶת־יְהוָה וְהַנְּשִׂיָה בָּא לְקַחַת אֶת־שְׁנֵי יִלְדָי לֹא לְעֲבָדִים: וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישֶׁע מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי לִי מַה־יֵשׁ־לָּכִי (לד קרי) בְּבֵית וְתֹאמַר אֵין לְשַׁפְּחָתְךָ כֹּל בְּבֵית כִּי אִם־אֶסוּד שְׁמֹן: וַיֹּאמֶר לָכִי שְׂאֵלִי־לָךְ בָּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־שְׂכֵנֵיכִי (שכנד קרי) בָּלִים רַקִּים אֶל־תִּמְעִיטִי: וּבָאת וּסְגַרְתְּ הַדְּלָת בַּעֲדֶךָ וּבַעֲד־בְּנִיךָ וַיִּצְקֶתָ עַל כָּל־הַבָּלִים הָאֵלֶּה וְהַמֶּלֶא תִּפְסִיעִי: וְתֵלֶדְךָ מֵאֵתוֹ וְתִסְגַּר הַדְּלָת בַּעֲדָהּ וּבַעֲד־בְּנֵיהָ הֵם מִגִּישִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מֵיִצְקֶתָ (מוצקת קרי): וַיְהִי אַ כְּמִלְאֵת הַבָּלִים וְתֹאמַר אֶל־בְּנֵיהָ הַגִּישִׂה אֵלַי עוֹד כְּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כְּלִי וַיַּעֲמֵד הַשְּׁמֹן: וְתָבֹא וְתִגַּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָכִי מִכְּרִי אֶת־הַשְּׁמֹן וּשְׁלַמְנִי אֶת־נְשִׁיכִי (נשך קרי) וְאֵת בְּנֵיכִי (וכנד קרי) תַּחֲנִי בְּנוֹתֶר: וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֵר אֱלִישֶׁע אֶל־שׁוֹנָם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וְתַחֲזֹק־בָּהּ לְאָכַל־לֶחֶם וַיְהִי מִדֵּי עֲבָרוֹ יָסַר שְׁמָה לְאָכַל־לֶחֶם: וְתֹאמַר אֶל־אִשָּׁה הַנְּהַנָּא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֲבַר עָלֵינוּ תָּמִיד: נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלֵית־קִיר קִטְנָה וְנִשִּׂים לֹא שָׁם מִמָּה וּשְׁלַחַן וְכִסֵּא